

Ազգ

22 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2017 ՈՒՐԲԱԹ 48(5496)

Ի՞նչ վերնագիր կունենա 2018-ը Բաբվի օրացույցով

Երեկ Բաբվից 7 լեզվով ժամ առ ժամ նորոգվող լրատվությունը թնդացնում էր սարվա ամփոփիչ իրադարձությունը՝ «2017-ը իսլամական համերաշխության սարի. միջկրոնական եւ մշակութային երկխոսություն» վերնագրով կոնֆերանսի մեկնարկը եւ այդ առիթով Ալիեի հրավերին արձագանքած 40 երկրների, 8 միջազգային կազմակերպությունների, հոգեւոր առաջնորդների, լրատվության ամձանց Ադրբեյջանի մայրաքաղաք ժամանման լուրերը: Կոն-

ֆերանսի բացման Ալիեի ելույթից հետո ընթերցվել են Թուրքիայի, Իրանի, Ուզբեկստանի նախագահների, Կուսանդնադուլսի հույն ուղղափառ եկեղեցու, Ռուսաստանի եւ Վրաստանի դատախազների ուղերձները, ծանուցում է «Ազերթաջը»: Դեռ հայքնի չէ՝ «համերաշխություն», «երկխոսություն» բառերի սկզբում քննարկվել է ներառել հարեան Հայաստանի հետ համագործակցելու՝ Ալիեի նորագույն դասվորանը:

ԱՆՎԵՏԻ ՆՈՒՐԲԱԹՅԱՆ, Վերնագիր

Օրերի շեժ Խոհեր՝ Նոր սարվա սենին

Օրացույցային սարին ավարտվում է. գալիս է խորհրդանշական դաժը հաշվարկի, համարակարգի: Անուշահ՝ տնական խրատներով մի քանի օրերից հետո, երբ ուրբադրությունից ընդարձացած մեր մարմինը փնտրում է հանգիստ, հոգին՝ խաղաղություն, բայց միտքը թափառում է անհանգիստ՝ փորձելով որոշել մեկնող-մեկնած սարվա կարեւոր ձեռքբերումներն ու կորուստները՝ մարդկային, նյութական, ընկերային, անձնական ու հասարակական: Անձնականը դաժում ենք մեզ, իսկ հասարակականը դաժում բարձրաձայն խորհրդածության թեմա:

Առայժմ եթե մի կողմ թողնենք թվերի, տրոսների ու վիճակագրական սլայդների առաջնության մեջ կորսվող անձնական ճակատագրերի, անհասական վիճակների լույսն ու սկզբը եւ կենսունակությանն ուղեկցող մեր ժամանակների սարին ամփոփող ղեկավարները վրա, ապա շեշտադրումները նրանց ընդհանրապես դրական են՝ խորհրդարանական գոհացուցիչ ընտրություններ, երկրում ոչ մեծ գնաճ, ներքին անվտանգության բավարար վիճակ, արտաքին վստահության դեմ լրատվական անհանգիստ, Եվրոմիության հետ ընդլայնված եւ համադարձական գործընկերության համաձայնագրի ստորագրում:

Անուշահ կարելի է, բացի վերջինից, առարկել այդ ղեկավարներից յուրաքանչյուրին, ընդդիմադիրի թե կողմնակցի անաչառ հայացքով, մասնավորապես մոտեցմամբ թե իրական օրինակներով հերքել դրանք՝ չբավարարվածությունը դարձել է ազգային գիծ եւ բարեկարգ երկրների հետ համեմատությունը՝ ազգային բնավորություն: Սակայն չենք կարող չընդունել, որ նշված աստիճաններում իրոք ունենա՞նք ձեռքբերումներ, կամ՝ գեթ համեմատական բարելավում: Այսուհանդերձ, որքան էլ որ համոզիչ հնչեցվեն վերոհիշյալ ղեկավարները, դրանք դեմ են առնում մի չոր իրականության դաժին՝ արագաճող:

(Ի դեմք, անցնող տարեշրջանին եւ արագաճողի հիմնահարցը դարձավ հրապարակային բազմաթիվ ելույթների թեմա, բայց ոչ խորհրդային ֆնանսիստների առարկա: Իշխանություններին իրավամբ մեղադրելու արժանի ճակ խոսք չեղավ մեր հասարակության մի սկզբնական գաղափարակազմի հակվածության մասին, որը եթե երեկ լրատվականում էր ջարդերով, հալածանքներով, անազատությամբ, ապա այսօր, անկախ ժամանականակության լայնացումից, անհեթեթ է ըստ ամենայնի):

Սակայն ոչ մեկ առարկություն ճյուղերի 21-ին Բյուրեղյան ստորագրված ԵՄ-Հայաստան համաձայնագրի վերաբերյալ: Փաստորեն դրանով մեր ղեկավարները մտնում է մի հուն, որը հայկական ֆաղափարությանը հարազատ, մեր ժողովրդի բնավորությանը եւ նկրտումներին համադասարան միջազգային կամուրջ է խոստանում մեզ դարձնել Եվրոպայի ու Արեւելյան Եվրոպայի միջուկ, միաժամանակ համագործակցության մեր հնարավորություններ ստեղծում մեր իսկ սարածառքանում: Հետեւողական ու դիվանագիտական ճարտար աշխատանքով ձեռք բերված այդ համաձայնագիրը որոշապես բարձրացրեց Հայաստանի վարկը ֆաղափարական աստիճանում, միաժամանակ մեղմակոչելով Մոսկվայի թեւարկման ծանուցությունը մեր երկրի վրա: Ու բնավ ղեկավարական չէ, որ նախագահ Ս. Սարգսյանի ժողովրդականությունը, ըստ վերջին հարցախոսակցության մեկի, բարձրացավ հասկանալի ճյուղեր ամսից:

Սակայն փաստաթուղթը թողթ է մնում առանց փաստի, եթե չի անցնում կենսագործության փուլը: Ուստի մեր ներկա ու հետագա կառավարություններին սղատում է սֆնաջան աշխատանքի մի նոր քաղաք, որը արդյունավոր կլինի, եթե իշխանությունները անկեղծ, թափանցիկ ու համոզիչ համագործակցեն ֆաղափարների հետ:

Մասնավորապես որ առաջիկա սարին լինելու է Հայաստանի մոտեցող վարչապետական ղեկավարման նոր քաղաքով, ու թերահավատ մեր ժողովրդին համոզիչ աղաղակներ են ղեկավար, որ Սահմանադրության փոփոխության համարվեն ձեռնարկ առաջադրանք կամ համաձայնություն չէ: Այլ խոսքով, հասարակությունը ղեկավար է ամեն դաժ զգա, որ իշխանությունները, այժմ եւ ընդմիջ, հոգաւար են իր նկատմամբ ոչ միայն նոր աշխատանքներ ստեղծելով, այլեւ հանրօրոյն աշխատանքները դարձնելով իրենց կենսակերպը:

Մինչ այդ՝ շնորհակալոր Նոր սարի եւ Սուրբ ծնունդ, խաղաղություն եւ բարօրություն բոլորիս:

ՆՈՒՐԲԱԹՅԱՆ

Քաղաքական խառնամուխ (Այս սարվա վերջին համարն է, այնպես որ հանգիստ իրացնում ենք մեր կասկածելու իրավունքը)

ՍԱՐԻԵՏԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Տարեվերջին «Ֆլորենս» ռեստորանում աչքի ընկնող ֆաղափարական գործիչները, նախարարներից ոմանք, ղեկավարները, ղեկավարներից ոմանք, Հայաստանի նախագահի մասնակցությամբ, մի փոփոխ-տարեվերջյան հավաքույթ են անում: Խնջույքը խնջույք, բայց մեր ֆաղափարականները ամեն գնով ուզում են իմանալ նախագահի բերնի գույլը՝ նախագահի ժամկետը լրանալուց հետո մնալ-չմնալու նրա ցանկության մասին. ախր բոլորը շարք են մնացել, չգիտեն ում

միտքի խառնիճադանցից, Դասական օրենսգրի՝ աղմուկ հանած փլեթարկությունից, որ հազիվից էր գրվել բերել՝ գումարելով Նադոլեոն Ազիզյանի սարած-հեթեթեւ մեկ ձայնը, Ռուսաստան Մախմուդյանի՝ կոնձակ չափասան-բանավոր մեկ ձայնը եւ Արփինե Հովհաննիսյանի երկխոսույթ մեկ ձայնը: -Արա, մի ֆիչ օուս իրար մեջ որոշե՛ք՝ սահմանադրական նախագիծ է, թե սովորական, 63 ձայնով միտքի անցկացնե՛ք, թե ղարգ մեծամասնությամբ, հո դուք խայտառակ չե՛ք, ձեռք ձեռք կրակ են ընկե՛լ, դիմում է իրար կողմ նստած Դավիթ Հարությունյանի եւ Հայր Թովմայանի **Արա Բարբոյանը**:

- Էր Սահմանադրությունը եւ չե՛մ գրել, նախագիծը ոչ թե Սահմանադրությունից է բխում, այլ գործող Դասական օրենսգրի է ընդամենը փոփոխվում: -Ո՛վ սասց, որ Սահմանադրությունը միայն Դուք եք..., փորձում էր հակաձայնել Հայր Թովմայանը, սակայն նախագահի կողմից նստած **Գալուստ Սահակյանը** ընդհատում է նրան. -Տղերք, մի կռվե՛ք, սահմանադրական փոփոխություններին բոլորով ենք մասնակցել, անգամ ՀՀԴ-ն, ասում է Սահակյանն ու նայում իրար կողմ

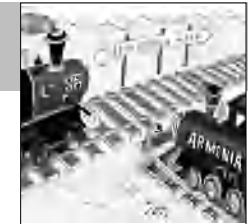

կողմը նայեն՝ ներկա վարչապետի, թե՛ ներկա նախագահի: Ու եւ երկրորդի վիճակը ախորժակ է հարանում, անգամ խեցգետնի խառնամուխ ուսելու ցանկությունն է կորչում: Բայց դե ուղիղ հո չեն կարող հարցնել՝ նրանք էլ իրենց առօրյա ու աստիճանային հայքնի բառադարձակ մաներում են, իսկ **Սերժ Սարգսյանը** ֆի ճակ խնդմնում է ու մեկ-մեկ կում է անում իր «Բելուզայից», մեկ-մեկ էլ աննշան դիտողություններ անում, այդպես էլ ոչինչ չբացահայտելով եւ կարծես, ինչպես ոգելիցից, արդեն հաճույք ստանալով իր խորհրդադատությունից: Ազգային ժողովի նախագահը խոսում է վերջին արտահերթ

Դավիթ Հարությունյանն ու Հայր Թովմայանը, փոխանակ Բարբոյանին արձագանքելու, խեցգետնի խառնամուխ կտրուկներ ֆիչ է մնում իրար վրա օտրեմ, բայց իրենց սիրաղեցելով՝ մտով ղեկավարները դնում են ափսոսանքի մեջ, ու, առանց ֆաշվելու նախագահի ներկայությունից, նոր թափով են սկսում բանավեճը՝ սահմանադրական էր Դասական օրենսգրի նախագիծը, թե՛ ոչ: -Սահմանադրությունից բխող նախագիծ է, եւ որդես սահմանադրական իրավունքի մասնագետ... սկսում է **Հայր Թովմայանը**, բայց **Դավիթ Հարությունյանը** կողմից ընդհատում է նրան.

նստած խնամիներին՝ Աղվան Վարդանյանին եւ Սարգարհի Եսայանին: -Ես եւ խնամիս կարծում եմ... ձեռքի լայն արժանավոր փորձում է ղարգ վերցնել **Աղվան Վարդանյանը**, բայց Գալուստ Սահակյանը, օղակի նայելով խնամիներին, հիմա էլ Վարդանյանին է ընդհատում. -Սարգարհի՛ն է ֆո խնամին, թե՛ դու ես նրա խնամին; -Ասողը ՀՀԿ-ն է, իրեն չի կորցնում Աղվան Վարդանյանը՝ Սարգարհիի հալեցնող ժողովի ուղեկցությամբ: Նախագահը, որ մինչ այդ կասկածամիտ նայում էր Աղվանի կողմը, նույնպես մի այսով ժողովում է: ➡

Մեր էլեկտրոնային փոստը փոխվել է՝ azgdaily@gmail.com, azg@azg.am

Չիայտարարված պատերազմ ընդդեմ Հայաստանի էջ 4

Վերդիի «Ռեզիլիենց» հայֆիլարմ ունիայի բեմում էջ Ա

Ոչ քաղաքային ճորջ Սորոսը էջ 5

ԱՐԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱԼ

Ինչո՞վ է լայնանավորվել 5 սարվա մեջ ամենաբարձր ճնշեսական ակտիվության աճը

2017 թվականը մոտենում է ավարտին, և արդեն հրապարակված Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-ճնշեսական վիճակը բնութագրող 11 ամիսների ցուցանիշները կարող են հիմնադրապես ընթացիկ սարվա առնչությամբ նախնական եզրակացություններ անելու: Տարվա ընթացքում դարձրաբար անդրադարձնալով այս թեմային, իրատեսական էին համարել սարվա առնչված 5 սոկոսին մոտ ճնշեսական աճի հավանականությունը: Դա լայնանավորված էր ինչպես համաշխարհային ճնշեսությունում առկա բարենպաստ միջավայրով, մեր հիմնական գործընկերներին և մասնավորապես Ռուսաստանի ճնշեսության մեջ արձանագրվող դրական տեղաշարժերով, այնպես էլ՝ երկրի ներսում իրականացվող ճնշեսական ֆադաբանությանը:

Հարկ է նկատել ունենալ նաև անցյալ սարվա ցածր՝ 0,2 սոկոս ճնշեսական աճը, որի ֆոնին ավելի հեշտ էր դառնում համեմատաբար բարձր ճնշեսական աճի ցուցանիշ աղափոխումը: Հունվար-նոյեմբերին արձանագրված 7,3 սոկոս ճնշեսական ակտիվության աճը, ինչի մասին հրապարակել է ազգային վիճակագրական ծառայությունը, ինչ-որ սեղ լայնանավորված էր նաև այդ հանգամանակով: Այդուհանդերձ, ճնշեսական ակտիվության բարձր աճ չէր արձանագրվել 2012-ից հետո, իսկ դրանից առաջ էլ՝ վերջին անգամ բարձր աճ էր արձանագրվել 2008-ին: Հետաքրքիր է զարգացումներ կան ըստ ճնշեսության ճյուղերի արձանագրված ցուցանիշներում:

Նախ՝ ղեկ է արձանագրել ժամանակակից արձանագրված թեկուզ փոքր

րիկ՝ 0,3 սոկոս աճը, ֆանի որ վերջին անգամ այս ճյուղը աճ էր ունեցել 2008-ին, իսկ դրանից հետո զսնվել է մեծական անկման մեջ: Ամենայն հավանականությամբ, սարվա ցուցանիշներում եւս ժամանակակից կողմից արձանագրած միտումը, ինչը կդառնա այս սարվա ճնշեսական ցուցանիշների հիմնական նորույթը:

Հաջորդը արդյունաբերության արտադրանքի աճն է՝ 12,3 սոկոսով: Ողջ սարվա ընթացքում ճնշեսության թերեւս կարեւորագույն ճյուղը դառնալուց աճի կայուն ցուցանիշը, ինչը ամենաարժեքավոր գործոնն է ներկայացված ցուցանիշների մեջ:

Դժբախտաբար, գյուղատնտեսությունում արձանագրվել է անկում՝ 3,9 սոկոսով, ինչը հասույ ուսուցողական առարկա ղեկ է դառնա հաշվի առնելով այս ճյուղի նշանակությունը թե՛ ընդհանրապես ճնշեսության համար, թե՛ սոցիալական առումով:

Առեւտրի ցրջանառությունն ամենամեծ աճն է արձանագրել՝ 14,4 սոկոսով, ինչը առանձնապես ուրախանալու առիթ է, ֆանի որ այն չի ստեղծում ավելացված արժեք և հիմնված լինելով հիմնականում ներմուծված աղանմանի սղառման վրա, Հայաստանից գումարային արտահոսի աճի դասառ է դառնում:

Ծառայությունների ծավալը նույնպես աճի բարձր ցուցանիշ է արձանագրել՝ 14,2 սոկոսով, և այստեղ հասկալու արժեքավոր է զբոսաբերության և դրան

առնչվող ոլորտներում արձանագրված զգալի առաջընթացը և համադասարանաբար՝ գումարային ներհոսը Հայաստան:

Վիճակագրական ծառայությունը ծավալների էական աճ է արձանագրել Հայաստանի արտադրանքի առեւտրաբերական շուկայում՝ 26,4 սոկոսով, որից հետո այն կազմել է մոտ 5 մլրդ 784 մլն դոլար: Ներմուծման աճն ավելի առաջանցիկ է, ֆան արտահանմանը՝ 28 սոկոսով և կազմել է 3 մլրդ 770 մլն դոլար: Այնուամենայնիվ, արտահանման աճը եւս սղավորիչ է՝ 23,5 սոկոսով, իսկ ծավալը գերազանցել է 2 մլրդ դոլարը՝ ավելի ֆան 2 մլրդ 13 մլն դոլար: Նախորդ սարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ Հայաստանից այս սարվա 11 միսներին արտահանումն ավելացել է գրեթե 400 մլն դոլարով:

Ինչ վերաբերում է միջին ամսական աշխատավարձին, աղա այս սարվա 11 միսներին այն բարձրացել է միայն 2,6 սոկոսով և կազմել մոտ 189 հազար դրամ: Մասնավոր հասվածում աշխատավարձն աճել է 3,6 սոկոս և կազմել գրեթե 226 հազար դրամ, իսկ աղա ղեկավարում՝ մնացել է անփոփոխ և կազմել 159 հազար դրամ: Կարող ենք արձանագրել, որ ճնշեսական աճի անդրադարձը մասնավոր հասվածում աշխատողների աշխատավարձերի վրա դեռեւս մեծ չէ, իսկ ղեկավար հասվածում աշխատավարձերի բարձրացում կառավարությունը նախատեսում է 2019-ից ոչ ցուրտ, հիմնավորելով դա

անհրաժեշտ ճնշեսական հիմքերի ստեղծմամբ: Մյուս կողմից, ներկա դրանում նման հնարավորության բացակայությունը լայնանավորված է նաև եկող սարվա բյուջեում դաստիարակության ոլորտի ծախսերի կրուկ բարձրացմամբ, որի անհրաժեշտությունը թերեւս լրացուցիչ բացատրությունների կարիք չունի:

Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ ճնշեսական աճի համեմատաբար բարձր ցուցանիշը որոշ փոփոխություն է արձանագրել ճնշեսության կառուցվածքում՝ նկատել ունենալով արդյունաբերության և ծառայությունների, մասնավորապես զբոսաբերության ոլորտի բարձր, ինչպես նաև ժամանակակից փոփոխ աճը: Սակայն, նկատել ունենալով գյուղատնտեսությունում արձանագրված անկումը և առեւտրի ծավալների մյուս ճյուղերի համեմատ աճի ամենաբարձր ցուցանիշը և համախառն ներքին արդյունքում (ՀՆԱ) ամենամեծ ծավալներ ունեցող ճյուղը լինելու հանգամանակը, չենք կարող արձանագրել, որ ճնշեսության կառուցվածքում արմատական որակական փոփոխություն է տեղի ունեցել:

Ամեն դեպքում, արդեն հիմա կարող ենք ասել, որ 2017-ը ընդհանուր առմամբ բարենպաստ սարի էր Հայաստանի ճնշեսության համար և առաջիկա սարիներին նման ընթացքով զնալու դեպքում դրական անդրադարձերը սոցիալ-ճնշեսական վիճակի վրա նկատելի կլինեն:

ԱՆԱՐԻՏ ՀՈՎՍԵԹՅԱՆ

Գերմանիա

Անցյալ հինգշաբթի՝ դեկտեմբերի 14-ին, Հանրային ռադիոն, այնուհետ՝ հեռուստատեսությունը հաղորդեցին, թե հավկիթի հայաստանյան զնաճը լայնանավորված է այլ երկրներում, հասուկ շեշտադրելով՝ Գերմանիայում դրա աննախադեպ թանկացմամբ: Նույն դրանին չսուրացի մոտակա խանութ՝ այսպես ասած՝ մասնագիտական դասը կատարելով՝ սուղեցի և հաղորդելով՝ ճիշտ է, թե սխալ, ֆանի որ «Ազգ»-ում կիսա հոդվածիս փեշերին էի դեռ բառեր կարում, ու 3 ժամյա մեր սարբերությամբ, թերթի սղառան զնալում չէի հասցնելու:

Եվրոպական ֆադաբանության առօրյա բառարանից օգտվեմ. սիրում են ասել՝ Եվրոպան սարբեր արագությունների երկրների միասնություն է, ներսումս մի գործող միտք օղ հավաքեց՝ մերմի բյուրեղյա լայնանադիրը կնեւելուց հետո ժամային գոտիներով չմեծեցած, լրատվության մեջ, աչից հեռու, ուրիշ արագություն են ձեռք բերել: Բայց մասնագիտական իմ ուրախության համեմատությունը հաշտ չէր սղառողի իմ ցահին: Կարգին սակնուվրա էի՝ թանկացում են ու գերմանացի սղառողից թաքցնում: Ամեն լրատվացի գարբուցիչ դարձած գերմանական ռադիոն, ոչ էլ հեռուստատեսությունը, որ աշխատանքային լրացուցիչ գործիներ են, դրա մասին, տես է, դավաղիր համաձայնությամբ չեն էլ ծանուցում, ոչ էլ առջանց լրատվացիչներն են ազդարարում, իսկ հայրենի երկրիս արագ մուներիկը բացահայտում է:

Նույն օրը երկրյան մի ֆանի սուղեմարկեշ զնացի: Աննախադեպ թանկացում անուրտ չկար, թանկացում էլ չկար. սրամաբանակամ է Գերմանիայի նման երկրի համար իրենց ամենազիխավոր, տների տնի՝ Ծննդյան նախօրեին թանկացնել հավկիթը, կարագը, այլուրն ու ցախարակը, երբ տնական ցախաթերին ընդառաջ մեծ ու փոքր ցարունակում են ազգային ավանդույթը՝ թխելը: Նա, ով այս ցրջանում հյուր է եղել Գերմանիայում, ծանոթ է գերմանական կենցաղին, կարող է վկայել, որ այսֆան սարաշեսակ, անուրտաբուր խմորեղեններ սարվա ոչ մի տն չունի: Ծննդյան գիշերվան սղասելուն նախորդող Աղվեսի կան հայրենն ասած՝ Հիսունակի 4 ցախաթերին անողայնամ խոհանոցի փուռը բուրում է, փոքրիկ թխվածքաբլիթների առաջության մեջ նաև Հիսունակի բարուրն են թխում, ու նվիրում, բաշխում, բաշխում: Ճիշտ է, սեղեմներյան ընտրություններից հետո Գերմանիան կառավարությունը դեռ չի կարողանում ձեւավորել, և ում հարցնես, կոճորիի՝ առավել շեշտելով, թե Եվրոպայում իրենց դերակատարման ուժն է դակասում, բայց՝ ներդրմանության ցրջան է՝ Ծննդյան գալիք

Հանրայինն ու մեր երկրին տեղեկասվական նոր արագություն

տնը սեր սփռելու, ընտանեկան ջերմությունը վերագնահատելու, արժեքները վերադասակարգելու լավագույն առիթն է: Մի խոստովանություն անեմ՝ Գերմանիայում հասկացա, որ առեւտրականները խելացի մարդիկ են: Առեւտրային ցահն է դառնալու, որ սղառողի հոգեբանությունը ցախ լավ ուսումնասիրեն, ինչը վարդեցորեն արվում է այս երկրում, և գները տնական օրերի նախօրյակին ոչ թե բարձրանում, այլ նույնիսկ՝ իջնում են: Հավկիթի չեղչ են տեսել դեռ, բայց կարագի գինն արդեն ցախաթեր առաջ լավ էլ զնանկում է արձանագրել. ամենասովորական գերմանական կարագի 250 գրամը սուղեմարկեշում 1,59 եվրո է, նախկին 1,99-ի փոխարեն:

Իսկ հավկիթը կան ձուն թանկանալու է, ինչպես օրեր առաջ հաղորդեցին գերմանացի իմ գործընկերները, բայց՝ հունվարից հետո, երկար-բարակ դասառաբանություն կա անուրտ այդ թանկացման լրատվական ձեւակերման կարճ դարբերություններում, բայց դրան, ե-

թե հարկ լինի, կանդարդառնամ ավելի ուր: Հանրային մեր գործընկերները կան ավելի ճիշտ նրանց այդ լուրը սրամարդող նախարարությունը, գործակալությունը, լավ էլ կարդարանան՝ հեց սա էին ասում, դարգաղես մի ֆանի ցախաթ առաջ էին ընկել՝ նոր արագությունների երկիր ենք:

Ամանորին, Ծննդյան տներին ընդառաջ ցախ կուղեմայի, որ գրեն Հանրային լրատվական խմբագրությունների մեր գործընկերները յուրաքանչյուր լուր սուղեն, նոր հաղորդեն: Արագությունների, տեղեկասվական գերմանային մեր դարում նրանք, սահմանափակ աշխատակազմ ունենալով, ամեն տեղ չեն կարող հասնել, բնական է: Անբնական է սակայն, որ չեն սովորում կիրառել այլոց՝ մանավանդ Գերմանիայի փորձը: Իրենց տերը գունեղ, հարուստ դարձնել՝ այլ խմբագրությունների աշխատակիցների ուժերն օգտագործելով՝ հաղորդելով սուղագ, ճգրի տեղեկասվություն՝ չնորտեցնելով իրենց սիրոջն ու ծառային՝ հայաստանյան հանրությանը:

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶԱՏՅԱԼ

Պետրոս, ԱՄՆ

Հայաստանը երկու ֆարի արանում է հայտնվել: Բոլոր սարածաբանային զարգացումները շարունակում են Հայաստանին՝ ծրագրված ձեռքով կամ ոչ: Արդե՛րջանն ու Թուրքիան վճռականապես դեմ են Հայաստանին և իրենց ֆաղափական ու սնտեսական լծակներն օգտագործում են մեկուսացնելու համար Հայաստանին բոլոր սեսակի սարածաբանային նախագծերից, որոնք հիմնավորում բերելով դարաբայան հակամարտությունը: Նրանք նույնիսկ հուսահատ և անարթ, չհաճաքողական հայ մասնագետների են փորձում հուճել, որ խորհուրդ սան Հայաստանի կառավարությանը զիջումների գնալու հակամարտության լուծման գործում:

Սակայն, ովքեր ծանոթ են դասնությանը զգուցացնում են մնան գործարքներ կատարելուց: Հայ ժողովուրդն ինքն էլ ֆազ գիտակցում է, որ Արդե՛րջանի հետ հակամարտությունը ոչ սկսվում, ոչ էլ ավարտվում է Ղարաբաղով: Այն դասնության խորքերն է թափանցում երեւան հանելու

ավելի է խրվում մեկուսացման մեջ»: Մինչդեռ Վրաստանը, ավելացրել է նա, հաջողությամբ կամուրջներ է կառուցել Թուրքիայի և Արեւմուտքի միջև:

Իր հերթին, Վրաստանը, Հայաստանի հետ իր հարաբերություններում չի փոխել իր տոնը այն օրից, երբ Սաակաշվիլին էր երկրի նախագահը: Նա ամբարտապան ձեռով հայտարարել էր, որ «ով Արդե՛րջանի դեմ է, Վրաստանի թեմանին է»: Չնայած այս օրերին նա դավաճան է համարվում իր իսկ երկրում և որոնման մեջ է գտնվում, այդուհանդերձ Հայաստանի հանդեպ որդեգրած իր ֆաղափականությունը դեռ ուժի մեջ է մնում:

Թբիլիսի մասնակցություն ունի բոլոր սարածաբանային նախագծերում, որոնցից դուրս է մղվել Հայաստանը: Թբիլիսի Արդե՛րջանի օգտին է փեարկել ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 62/243 բանաձեւին, մինչդեռ Հայաստանը՝ հարգելով Վրաստանին, առ այսօր ձեռնդրած է մնացել Հարավային Օսիայի և Աբխազիայի անկախությունները ճանաչելուց, հակառակ Ռուսաստանի ակնկալություններին:

Կովկասում Հայաստանը շարունակում է ներգրտվել խողովակագանգի ավարտից

ծում... Բայց Ախալքալաքի բնակիչները բողոքում են, որ կայարանի բացումից իրենք մեծ օգուտ չեն ստացել: Քաղաքի հայ բնակչության ընդհանուր սրամարտությունն այն է, որ այդ ծրագիրը «մեզ համար չէ»:

Թուրքերն ու ազերիները բնակարանային համալիրներ են կառուցել այնտեղ, որդեգրել իրենց աշխատողները գան, հաստատվել այնտեղ և ստանձնել խոստացված աշխատանքները: Վրաստանի կառավարությունը նույնիսկ թուրք մեսիտներին է խրախուսում, որ վերադառնան և հաստատվեն այդ սարածքում՝ վախեցնելու համար հայերին: 2015-ին Ախալքալաքի Օսմանյան հիմն մի ամբողջ դասերին կարմիր ներկով մի գրություն զգուցացնում էր հայերին, որ «մենք վերադառնալու ենք»:

Վրաստանի թուրքացումը մեծ արագությամբ առաջ է գնում: Թուրքերն իրենց ձեռնում են դառնում Ազարիայի սնտեսությունը և սեղացի վրացիների հետ վարվում որոնք երկրորդ կարգի ֆաղափացիներ:

Վրացիներն անուշտ մտախոհ են և փորձում են դիմադրել, անգամ գեներով: Վերջերս Դարդաբ կոչված մի գյուղում, ո-

Հայկական հողերը կապը Ստամբուլի հետ

Նյու Յորքի Չոհրաթ լրատվական կենտրոնից բազմակուսակ լրագրող Ֆլորենս Ավագյանը սեղեկացնում է, որ նոյեմբերի 7-ին Հայկական եկեղեցու արևելյան թեմում կայացել է դրկ. Քրիստոֆեր Շեկյանի հետսափրաբարժ դասախոսությունը նվիրված Թուրքիայում հայկական կրոնական փոխամասնություն լինելու թեմային:

Քրիստոֆեր Շեկյան

Գրիգոր և Կարա Չոհրաթ կենտրոնի հովանավորությամբ կազմակերպված դասախոսության բացման խոսքը կատարել է հայր Դանիել Ֆրնդիյանը: Շեկյանը վերջերս էր դոկտորական դիսերտացիա պաշտպանելուց: Նա երկու անգամ (2012-14) անցկացրել է Սամբուլում և ուսումնասիրել սամբուլահայերի դասականության զգացումները այդ ֆաղափի հանդեպ:

«Վաթսումից յոթանասուն հազար հայեր են աղոթում ներկայիս Թուրքիայում ներառյալ Հայաստանից եկածներն, չհաճաքած անթիվ-անհամար իսլամացած կամ այսպես ասած «թափանցած» հայերին: 14 միլիոնանոց Սամբուլում օրական հինգ անգամ մահմեդականներին աղոթքի են հրավիրում: Եթե հայ ես, կարող ես աղոթել այնտեղ, բայց դա այլևս ֆո ֆաղափը չէ: Թեև Սամբուլը դարեր շարունակ հայերի տուն է եղել, այսօր նրանք արտաքին են գտնվում իրենց: Փողոցներում հազվադեպ են հայերեն խոսում, իսկ եկեղեցիները

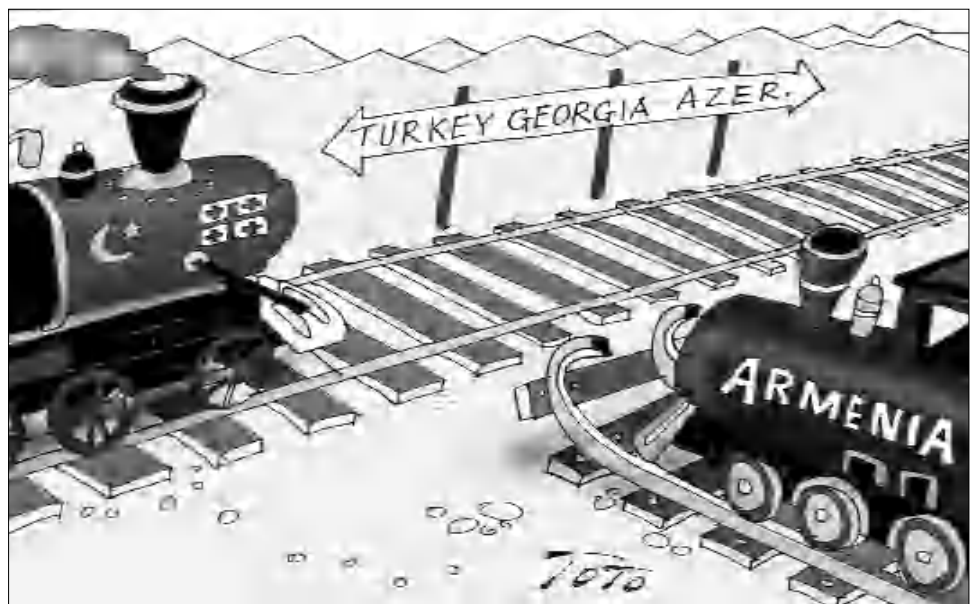

Դանիել Ֆրնդիյան

գրեթե անսեսանելի են դարձել իրենց առջեւ կառուցված բարձր դասերի դասճառով: Հակառակ այդ բողոքին, հայերը «Պոլիսը» համարում են իրենց տունը: Նրանք հողերը կաղերով են կաղված այդ ֆաղափի հետ, և այդ կաղը շատ անուշ է», ասել է նա:

Թեմայի շուրջ խոսակցությունը դասախոսությունից հետո շարունակվել է հարց ու դասախոսանի ձեռնով: Տ. Ծ.

Փայտարարված դասերազն ընդդեմ Հայաստանի

համար դասնությունական շարժման իրական նախագծերը:

Հայաստանը հսկայական Օսմանյան կայսրության ճանադարին միտ էլ խոչընդոտ է հանդիսացել (և այդպիսին շարունակում է մնալ) և թիրախ՝ աշխարհի ֆարձեղ վրայից ընդմիտ սրբվելու:

Մյուս սարածաբանային դեմքերումն են, այդ թվում նաեւ բարեկամական երկրները, որազմաշիկ մոտեցում են ցուցաբերում բոլոր խնդիրներին: Նրանք մասնակցում են այդ սարածաբանային նախագծերին առաջնորդվելով լոկ իրենց ազգային ցանկերով: Վրաստանը, Իրանն ու Ռուսաստանը համարվում են Հայաստանի բարեկամ երկրներ, բայց նրանք իրականում Հայաստանին մեռակ են թողել Թուրքիայի հետ իր դայարում: Իրենց ցանկության տեսանկյունից Հայաստանը դարձել է ոչ դիտանի երկիր ֆաղափականապես և թողնվել է առանձին սնորհները իր ճակատագրից: Արդե՛րջանի և Թուրքիայի թեմանամբը Հայաստանի երեւակայության արդյունքը չէ: Այն չափազանց բացահայտ է, արտահայտված ինչդեռ խոսքերով, այնուհետ էլ գործերով:

Ինչդեռ թուրքական «Հաբերլեր» լրատվամիջոցն է հաղորդում, նախագահ Էրդողանը, խոսելով իր կուսակցության վերջերս կայացած խորհրդակցության ժամանակ, բողոքել է, որ «դասնական երեւանը Թուրքիայի հետ բարեկամության դարձանները փակ է դառնում հայկական սիյուռնի ճնտումների ներքո: Այդ դասճառով էլ Հայաստանը դուրս է մնում սրամարտի և էներգետիկայի սարածաբանային նախագծերից: Ավելին, նա գնալով

հետ, մի դաս ակնկալվում էր, որ կկառուցվի երկաթուղային մեկ այլ ցանց՝ հաճախ առնելով նավթի գների կտրուկ անկումը, բայց Չինաստանի կողմից սրամարտված մեկ սրիլոն դոլարի օժանդակությունը նոր շուկա հարողեց Բախու-Թբիլիսի-Կարս (ԲԹԿ) երկաթգծի կառուցմանը: Այս անգամ ոչ միայն Հայաստանը դուրս մնաց, այլև Ռուսաստանը: Հակառակ միջազգային հարցերում Չինաստանի և Ռուսաստանի միջեւ ծավալված որոշ համագործակցության և ֆաղափական համակարգված գործողությունների, խորը կասկածամտությունն ու մրցակցությունը շարունակում են մնալ այդ երկու երկրների հարաբերություններում: Չինաստանը նեցուկ կանգնեց Կենտրոնական Ասիական երկրներին՝ կառուցելու մեռաֆտ ճանադարի երկաթգծի իրենց մասնաբաժինը, որն ի վերջո միանալու է ԲԹԿ գծին: Այս նոր երկաթուղային գիծը դասճելու է ոչ միայն Հայաստանին, այլև Ախալքալաքում աղոթող հայերին: Այնտեղ գնացի կայարան է կառուցվում:

Վրաստանի թվիթերյան իր գրառումներում Բրեդլի Շարդինը նշում է. «Վրաստանի ինտեռնությունները հոյս են հայտնում, որ ԲԹԿ-ն աշխատանքիներ է բացելու և աղախություն դարձնելու մեկուսացված Ախալքալաքին, որտեղ մեծ թվով հայեր են աղոթում, որոնց Թբիլիսիի ինտեռնությունները կասկածում են անջատողական նկրտումներ ունենալու մեջ: Վրաստանի վարչապետ Գեորգի Կվիրկաշվիլին հասուկ ցեռել է երկաթգծի հնարավորությունները սնտեսական երկարժամկետ զարգացում աղախություն գոր-

ըր գտնվում է Վրաստան-Թուրքիա սահմանագծում, բնակիչները փակել էին Թուրքիայից դեղի Վրաստան ձգվող գլխավոր մայրուղին՝ ի նշան բողոքի 2015-ից Թուրքիայի հետ սահմանի բացումից ի վեր Վրաստանում ինտեռն անիտեռնության:

Նախագահ Էրդողանն ինքն էլ հրադարակայուն հայտարարել է, որ Ազարիան Օսմանյան կայսրության մաս է եղել և դեռ է վերադարձի Թուրքիային:

Այժմ մեկ այլ երկաթուղային ցանց՝ Հյուսիս-Հարավ սրամարտային միջանց (NSTC) անվանումով գալիս է խափանելու Հայաստանի ֆաղափական և սնտեսական ծրագրերը: ՀՀՏՄ-ն հայ-իրանական երկաթուղային հանգույցն է, որ միացնելու է իրանյան Բանդար Աբբաս հարավային նավահանգիստը Սեւ ծովին և Ռուսաստանին՝ անցնելով Հայաստանի և Վրաստանի սարածքներով:

«Եվրասիական Դեյլի մոնիտորում» (Eurasian Daily Monitor) լոնդոնաբնակ թղթակից Ռաիմ Ռաիմովը գրում է. «Անցյալ ամիս նախագահ Ալիեյը հասակնեց, որ սրամարտային երկու միջանցները ի վերջո ինտեգրվելու են վերջ դնելով սարածաբանական սրամարտային երկիր դառնալու Հայաստանի ձգտումներին: Դա անբարեմտաս ազդեցություն է ունենալու նաեւ նրա ֆաղափական և սնտեսական զարգացումների վրա: Մինչդեռ, Հայաստանի ամենամոտ դասնակիցը համարվող Ռուսաստանը չի դաստիարակում Հայաստանի դիրորոշումը այս հարցում»:

Ի դեղ, Թբիլիսի օգսվեց Հայաստանին դուրս մղելու Արդե՛րջանի որոշումից և ինքը՝ Վրաստանը ներառվեց ԲԹԿ-ի երկաթուղային ցանցում: Վրաստանի կառավարությունը նեցեց, որ բավականաչափ ֆինանսներ չունի այդ ցանցի իր մասնաբաժինը կառուցելու համար և սիողեց Ալիեյին, որ 775 միլիոն դոլարի վարկ հասկացնի Վրաստանին: Ցամաքային սրամարտի միջոցներն է ներգրտել համակարգերի նման մեռաճորհային դասերազնի դայանմաներում, Բախու և Անկարան կարծես ավելի ցաս ցասազրգված են Հայաստանին մեկուսացնելու և շնչահեղձ դարձնելու գործով, ֆան եկամուտներ կորցելու այս նոր զարգացումներից: Սա չհայտարարված դասերազն է Հայաստանի դեմ: Հակառակորդին դանդաղորեն թուլացնելու մի դասերազն՝ Վրաստանի ակսիվ մասնակցությամբ և Ռուսաստանի դասիվ անարբերությամբ:

Թարգմ. Տ. ԾՈՒՆԻԿՅԱՆԷ (The Arm. Mirror-Spectator)

ՀՈՎԻԿ ԱՅՅԱՆ

Ոչ Եւրֆային Չորջ Սորոսը

Հանուն գիտության զարգացման նախաձեռնության անձանք երիտասարդ **Դավիթ Պետրոսյանը** օրերս Ֆեյսբուքի իր էջում հայտարարությամբ հանդես եկավ: Դավիթը մեզ, որ իրենք դադարեցնում են իշխանությունների հետ բանակից սարկեսման հարցով բանակցությունները, ֆունկցիոնները, ֆանի որ իրենք, չնայած կառուցողական դիրքորոշում էին ցուցաբերելու համաձայնել էին այդ բանակցություններին, բայց դրանք որեւէ արդյունք չեն սկսել: Դավիթը նաեւ շեշտեց է, որ իրենք արդարյուն բանակցություններ վարելու անհրաժեշտությունը չեն տեսնում, դրա ժամանակը չունեն (չնայած շատ երիտասարդ են) ու դադարեցնում են բանակցություններն ու վերադառնում են իրենց լայնաբեր աշխատանքին, որից սկսել էին: Իսկ սկսել էին, հիշեցնեմ՝ հացադուլից: ամեն դեպքում Դավիթը ու իր որոշ ընկերները իշխանությունների հետ բանակցությունների գնացին՝ հացադուլ հայտարարած: Հետեւաբար, եթե մենք Դավիթին ճիշտ ենք հասկանում, ինչը բավականին բարդ է, ապա Դավիթը նկատի ունի, որ իրենք կրկին հացադուլ են հայտարարում:

Իշխանությունները՝ ի դեմս **ՊՆ փոխնախարար Արսակ Չափարյանի**, հայտարարել են,

որ երիտասարդների այս դաշակածին արդեն **կառուցիկ** է նմանվում եւ շեշտեց է, որ երիտասարդներից կառուցողական առաջարկների են ստացել ու դեռ որոշ ժամանակ էլ կտաքեն, դրա էլ անհրաժեշտությունն են տեսնում, ֆանի որ այդ սղաններ մեր սղաններն են, եւ ժամանակը ունեն, չնայած իշխանությունն են ու արդարյուն բանակցությունների ժամանակը չդիտես է որ ունենան:

Իրականում երիտասարդներն առաջարկներ արել են, դրանցից մեկը հետեւյալն է: Հանուն գիտության զարգացման համար

դաշակածիններն առաջարկել են, որդեսգի բուհում սովորող ուսանողները դաշակածին սարկեսման իրավունքը, բայց մասամբ: Առաջարկել են նաեւ ձեւը: ուսանողները դասերից չեն կտրվում, իսկ այ արձակուրդներին գնում են ծառայության, այսինքն ամեն սարի մի ֆանի մի ծառայում են, իսկ սարվա հիմնական մասը՝ սովորում: Պատկերացրե՞ցի՞ք: Դե այսինքն հենց ամառը զալիս է, Նոբելյան մրցանակի արդար դափնեկիրները ծովի փոխարեն մեկնում են ծառայության, բայց ֆանի որ գիտությունն ու ցուրտ ան-

համատեղելի են, հենց ցրտը սկսվում են, նրանք վերադառնում են՝ գիտության սափ գիրկը: Այսպես, սարվա մեջ մի ֆանի արեւոտ ամիս ծառայելով նրանք չեն մոռանա ոչ Պյութագորասի թեորեմը, ոչ Նյուտոնի օրենքը, ոչ Լեոնոնովի փիլիսոփայական խոհը, ոչ կարատեի հնարները, ոչ էլ սանգոյի դարձվածքը եւ կամ դարկապույտի նվագելը, ինչը նրանց սղառնում է երկու սարվա ծառայությամբ: Մի խոսքով երիտասարդներն առաջարկում են ստեղծել **սեզոնային բանակ**, կամ **բանակայուղի սասիկի տուն** ինստիտուտ: Հավանաբար, երբ սեզոնային մեկին վերադառնան, բուհում ծառայություն էլ կգրեն՝ **Ինչպե՞ս անցկացրեցի ամառային արձակուրդս՝ կատարելով թեմանու դիվերսիոն ներթափանցման փորձը** խորագրով: Հաղթողներն էլ երեւի **Հանուն գիտության զարգացման** նախաձեռնության ու **Սորոսի** հիմնադրամի կողմից կստանան խրախուսական նվերներ, կոնկրետ ի՞նչ, դժվար է ասել, ֆանի որ Սորոսի երեսակայության սահմանները անհնարին է որոշել:

Իմիջիայլոց, Սորոսի մասին: Նախքան իր վերոհիշյալ գրառումը կատարելը Դավիթ Պետրոսյանը Լեհաստանում էր: Այդ

երկրում նույն Սորոսը համաժողով էր հրավիրել: Իհարկե Դավիթը չի գրել, որ ինքը մասնակցել է այդ համաժողովին, բայց հրապարակել է լուսանկարներ՝ համաժողովից, որտեղ ինքն էլ կա... Վերադառնալով Երեւան՝ Դավիթը իր Ֆեյսբուքի էջում գրում է այն հայտարարությունը, որի մասին արդեն խոսեցինք:

Չէ, շատ հնարավոր է, որ Դավիթը Լեհաստանում ամենեւին էլ չի մասնակցել Սորոսի համաժողովին, այլ դարձապես անցնելիս է եղել փողոցով, սետել է մի սեղ մարդիկ հավաքված են, ֆանի որ ակտիվ ու հետաքրքրատեր տղա է, որոշել է՝ սեսնի, թե ինչ են անում, մտել է, մի ֆանի անգամ լուսանկարվել է՝ առանց իմանալու, թե ովքեր են եւ ինչ գործով, ու հրապարակել է այդ լուսանկարները, լրիվ մաքուր նկատառումներով, ճիշտ այնպես, ինչպես դաշակածին է հանուն գիտության զարգացման:

Ամեն դեպքում՝ Դավիթը մերն է, գիտությունն ու բանակն էլ, բայց այ Սորոսը... Ծագումով հրեա է, սարքեր կանանցից ունի հիմա երեխա ու մի առիթով ասել է՝ **ես հարուս եմ այն դասընթացով, ֆանի որ գիտեմ, թե երբ եմ սխալվում**: ԱՄՆ-ի նախագահի վարչակազմը հոկտեմբերին նրան որակել է «ախարեկիչ»: Տեսնես այդ մասին ի՞նչ կարծիք ունի մեր Դավիթը:

ՄԱԿ-ը, Վալոդ դադար, չհաճված՝ երջանկությունը

Երջանկության չափման ՄԱԿ-ի չափորոշիչները եւականորեն սարքերվում են, օրինակ ոսկեդարիցի Վալոդ դադարի նույն չափորոշիչներից: Վերջինս, օրինակ, իրեն երջանկի է համարում, երբ դադարում ծառայում լի այդպիսի տուն է գալիս, դադարում մի աման սափ ճաշ է սալիս, ուսելուց հետո մի հաս հալալ ծխում է, հետո դուրս գալիս երեկոյան գյուղամեջ, մի ֆիչ գրուցում՝ հասակակից տղերի հետ, էն խարդախ Գերասիմին մի թալալ նարդի հարթում, 60 քվից էս կողմ այրի մնացած Արուսիկ մի հաս լավ մայում, ու գալիս տուն՝ դադարված անուշ գրկում ու մուռ-մուռ ֆուն: Եթե այս ամենին գումարած նաեւ որդին է Սնուկեսկից զանգում ու աղջիկը՝ Մայնի Ֆրանսիսկոյից, Վալոդ դադարի երջանկությունը չափ ու սահման չի ճանաչում:

ՄԱԿ-ը, սակայն, մնան մանրուքներին ու շարժումներին չի դարձնում: Երջանկությունը որոշելիս՝ ՄԱԿ-ը ելնում է հետեւյալ չափորոշիչներից: Երկրների համախառն ազգային արդյունք, առողջ կյանքի տեղություն, սոցիալական աջակցություն, վստահություն, սեփական կյանքի վերաբերյալ որոշումներ կայացնելու ազատություն, սոցիալական նվիրվածություն: Այսինքն այն, որ Վալոդ դադարը գրեթե 80 տարեկան է, իսկ նրա դադարված թուրքի համար՝ 75, իսկ իրականում՝ 82, ու երկուսն էլ ամբողջ կյանքում բժշկի դուռը գնացած չկան, ըստ ՄԱԿ-ի նշանակում է, որ Հայաստանում երջանկության չափորոշիչներից զոնե մեկը՝ առողջ կյանքի տեղությունը կա, ու եւական չէ, որ Վալոդ դադարը, չնայած բժշկի չի գնում, բայց մեզից ցավից՝ էլ ուղիղ մտել չի կարողանում... Մի խոսքով, երջանկությունը որոշելիս՝ Վալոդ դադարն ու իր դադարված ՄԱԿ-ի համար շատ էլ կարեւոր չեն:

Թերեւս այդ դասընթացով էլ ՄԱԿ-ի կազմած Երջանկության համախառնային գեկույցում Հայաստանը 156 երկրից 122-րդն է: Այսինքն ամբողջ աշխարհում մեզանից ավելի երջանկի 122 երկիր կա: Ովքեր, դե, օրինակ, առաջին տեղում Նորվեգիան է, երկրորդում՝ Դանիան, հետո՝ Իսլան-

դիան,... ԱՄՆ-ը 15-րդ տեղում է, Ռուսաստանը՝ 50-րդ: Կոնկրետ մեր սարածառչանում մեզանից ավելի երջանկի են ճանաչվել բոլորը՝ բացի Վրաստանից: Վրացիներն աշխարհում 126-րդ տեղում են երջանկության առումով, Ադրբեջանը՝ 86-րդն է, Իրանը՝ 109-րդ, իսկ սարածառչանի ամենաերջանկի երկիրը Թուրքիան է՝ 70-րդ տեղ:

Քաղաքական առումով սա նշանակում է, որ Ադրբեջանում համախառն ազգային արդյունքն ավելի բարձր է, ֆան Հայաստանում, առողջ կյանքի տեղությունն ավելի երկար է, ֆան Հայաստանում, սոցիալական աջակցությունն ավելի զգալի է, ֆան Հայաստանում, վստահությունն ավելի ամուր է, ֆան Հայաստանում, սեփական կյանքի վերաբերյալ որոշումներ կայացնելու ազատությունն ավելի լայն է, ֆան Հայաստանում, եւ վերջապես սոցիալական նվիրվածությունն ավելի մեծ է, ֆան Հայաստանում: Ու հեշ կարեւոր չէ, որ ՄԻԵԴ-ը Ադրբեջանին վերջնաժամկետներ է սալիս՝ մարդու իրավունքների ախտաբուխ խախտումներին վերջ դնելու համար, որ ԵՄԽՎ-ն բռնել է Ադրբեջանական սեւ խափարի հետքն ու բացահայտումներ է որ անում է, որ ԵԱԴԿ-ն ամեն շաբաթ 8 անգամ կոչ է անում Բաքվին՝ չսահմանափակել լրագրողների ազատությունը... Թա՛մ: Ադրբեջանում երջանկի են, ու երջանկի են ավելի, ֆան Հայաստանում: Եւ սա Իլիամ Ալիեյը չի ասել, ՄԱԿ-ն է փաստում:

Ի դեպ, նույն ՄԱԿ-ից տեղեկանում ենք նաեւ, որ Սոմալին, այն նույն Սոմալին, որը դադարում է ծովահենների ու ախարեկիչների դեմ, ու Սոգանթիկը ավելի երջանկի են, ֆան Հայաստանը...

Վալոդ դադարի ակամօքից հետո, չնայած լավ էլ չի լսում: Վերջին անգամ, երբ որդին զանգահարեց ու ասաց, որ թողը՝ Վլադիմիրը, ռուս աղջկա է ուզում, չլսեց. անընդհատ «հը» էր ասում: Ճիշտ է, այդ ողջ գիշեր ինքն ու դադարը չէնցին. դադար լացում էր, դադարված՝ ձեռքերը ծնկներին էր սալիս... Թերեւս հենց այդ դադարն է ՄԱԿ-ի ներկայացուցիչներն անցել Վալոդ դադարի տան կողով, եթե իհարկե անցել են:

ՀՈՎԻԿ ԱՅՅԱՆ

Հարգելի Ֆեյսբուքահայեր, մենք պետություն ունենք

Դեկտեմբերի 14-ին, երբ ԱՄՆ-ն հայտարարեց, որ ամերիկահայ Ռ. Զ.-ն, օգտագործելով Ֆեյսբուքը, Հայաստանում համախոհների խումբ է ձեւավորել՝ փորձելով ախարեկական գործողություններ իրականացնել երկրում, եւ որ հիմա Ռ.Զ.-ի, ինչպես նաեւ նրա խմբի շատ անդամների ինֆուլյունը հայտնի է, ստեղծվեց մի սարսիմակ իրավիճակ: Մարդիկ, եւ որն ավելի ուշագրավ է, ՉԼՄ-ները, ուսումնասիրեցին Ռ. Զ.-ի Ֆեյսբուքյան էջը՝ հասկանալու, թե ինչն է այնտեղ ազգային անվստահության համար սղառնակիք, իսկ ՉԼՄ-ները թերեւս ոչինչ էլ չհասկանալով, այդ էջի գրառումները տղեցին իրենց էջերում: Թե ի՞նչ է գրել Ֆեյսբուքի իր էջում Ռ. Զ.-ն, եւ չեն ասի. բանն այն է, որ եթե Ռ. Զ.-ն այնպիսի բան է գրել, որն առաջադրել է ԱՄՆ-ի հետաքրքրությունը, ու ինչը համարվում է հանցանք, ապա այդ գրառումների արտադրումը եւս հանցագործություն է:

Ի դեպ, տղապարտություն է առաջանում ու բավականին հիմնավոր, որ մենք չզիջենք, թե ինչ է հանցագործությունը, բացի դրա շարունակումը: Խնդիրն այն է, որ երբ մեկը նույն Ֆեյսբուքում երկրի որեւէ դաստնայի անվանում է սրիկա՝ առանց, անուշ, աղաքուցելու, աղա դա դեռ հանցանք չէ, եթե իհարկե, սկսյալ դաստնայի չհիմնի դասարան ու չմեղադրի սկսյալ օգտատիրոջը՝ իրեն գրառելու համար: Իսկ եթե ինչ-որ մեկը սոցցանցում հայտարարում է, որ, օրինակ, շաբաթ օրը հավաքվում են Բաղրամյան դղրոցայում, Գրողների միության շենքի դիմաց, որդեսգի գնամբ ու նոնակներով դաշակածինքն, ենթադրեմ, Աժ-ի շենքը, դա արդեն հանցագործություն է, ֆանի որ դաշակածինքն (կառ չունի ինչը կամ ու) հանցագործություն է, ու այն անելու կոչը եւս: Այս, թվում է, դարձաբերությունը մենք, դարձվում է, չզիջենք: Շատերն, օրինակ, ղեկում են, որ ամերիկահայ Ռ. Զ.-ն ոչինչ չի արել, այլ դարձապես օգտվել է ազատ խոսքի իր իրավունքից: Ճիշտ է, նույն այդ մարդիկ, երբ Ռ. Զ.-ն ու իր խումբը ինչ-որ բան անեին, ԱՄՆ-ին մեղադրելու էին՝ ոչինչ չանելու համար,

բայց դա կարեւոր չէ: Կարեւորն այն է, որ նրանք չզիջեն, որ հանցագործության կոչը հանցագործության հիմքն է, սյունը: Եթե իմանալին, աղա հանցագործության կոչը չէին արտադրել իրենց էջերում ու անսիկ Աթենի հոնեորների դեմֆի արտադրությունը նմանակելով չէին ասի՝ հիմա սրա ի՞նչն է հանցագործություն:

Տղաներ եւ աղջիկներ, չզիջեմ զիջեմ, թե ոչ, բայց մենք դեռություն ունենք լավ կամ վատ իշխանությամբ: Ու այդ դեռությունը մերում վստահավոր զարգացումներ են կանխվել (ինչը շարունակական գործընթաց է, նույնիսկ խաղաղ Նոր Զեյլանդիայում): Վաս իշխանության հեռացումը դեռություն համար վստահավոր չէ՞, զուցե, բայց յուրաքանչյուր դեռություն համար վստահավոր է, երբ թեկուզ ամենասարսափելի իշխանությունը հեռացվում է ոչ թե ընտրություններով, այլ որեւէ այլ ճանադարով, առավել եւս՝ դաշակածինքն կամ կրակոցներով, որոնց ժամանակ հաստատ իշխանությունները չեն տուվում, այլ այդ շենքերի մոտով անցող մարդիկ, ամեն դեպքում ոչ նրանք, որոնք ախարեկչության թիրախում են: Օրինակ Երեւանի ՊՊԾ գունդը գրավողների թիրախում ամենեւին էլ ուսիկանության գոնված գնդապետ Վանյանը չէր, հետեւաբար երբ հեռացվում են նրանք, ովքեր սղառնում են դաշակածինքն Բաղրամյան դղրոցայի մի շարք շենքեր, կամ այդ սղառնակիները որդեսգի հանցագործություն չեն դիտարկվում, մեղմ ասած՝ զգեղ է հետո թափված անմեղ արյան մեջ մեղավորներից բացի այլ մեղավորներ փնտրել, առավել եւս՝ զննել:

Ի դեպ, զննելու մասին. շատերն նկատում են, թե ինչն է ԱՄՆ-ն հայտարարում է, որ Հայաստանում ախարեկչություն կազմակերպելու մեղադրանք է հարուցվել ամերիկահայ ու ԱՄՆ հոլաքան Ռ.Զ.-ին այն դարձապես, երբ վերջինս ձեռքարկված չէ ու հանգիստ կարող է հուսալորեն թափվել: Փիտեմ, երբեմն կարեւոր նա չէ, որը կարող է թափվել, այլ նա, կամ նրանք, որը թափված է: Որը կամ որոնք: ՀՈՎԻԿ ԱՅՅԱՆ

ՍՏԵՓԱՆ ՊԱՊԻԿՅԱՆ

Տեխնիկական գիտությունների քննաձեռն

19-րդ դարի 20-ական թվականների վերջին Ռուսական կայսրության Հայկական մարզում գոյություն ունեին 1456 ջրաղաց, 138 դինգ, իսկ Երևան քաղաքում՝ 47 ջրաղաց, 6 դինգ: Ջրաղացներն ունեին շատ փայլուն կառուցվածք:

Հայաստանում ջրաղացները սարածված են եղել դեռևս Ուրարտական ժամանակներից, որի մասին վկայում է Վարազա լեռան (Վան քաղաքից հարավ-արևելք) վրա գտնված, 92 սանտիմետր սրամագծով ջրաղացաբարձ: Ջրաղացները կառուցվում էին գետակների ելքի առաջին վրա, այնպիսի տեղերում, որ հնարավոր լիներ փայտե, քարե, հեծազայում նաեւ մետաղյա խողովակով թեփոխումը գա-

լու հեծ ջրաղացներն ասիճանաբար կորցրեցին իրենց նշանակությունը: Չնայած դրան, այսօր էլ Հայաստանում աշխատում է Աժարակ քաղաքի Զասախի կամրջի մոտ գտնվող ջրաղացը, որը կառուցվել է մոտ 400 տարի առաջ:

20-րդ դարի սկզբին Երևանի մեծահարուստ Հաջի Իրզան Չանգվի արհեստը ունեցել է ջրաղացներ եւ ցանկություն է ունեցել իր ջրաղացների տեղում կառուցելու հիդրոէլեկտրակայան: Էջմիածնի սինոդի սվայներով 1901թ. Չանգու գետի վրա իրենց դասկանող ջրաղացը բերել է 1000 ռուբլի արծաթ: Այն կառավարվում էր սարի ժամկետով սրվել է Երևանի բնակիչ Իվան Պաղաջանյանին:

Լեռնային Ղարաբաղի համարյա թե բոլոր գյուղերում ջրաղաց կար: Իսկ 20-րդ դարի սկզբներին որոշ գյուղերում ալրաղացները մեքենայացվել էին:

Երևանի ջրաղացների դասնությունից

հավիժող ջրի ուժով ղոստեցնել թափանիվը, դրա միջոցով էլ՝ վերին կամ շարժական ջրաղացաբարձ: Հաճախ միեւնույն առվի կամ գետակի վրա կառուցվել են սասնյակ ջրաղացներ, որոնք ստասարկել են շրջակա բնակավայրերին: Դրանք բաղկացած էին ջրաղացաբարձից, որը տեղադրված էր նույն մեծությամբ, բայց ավելի բարակ, մի այլ անշարժ ֆարի վրա, ուղղաձիգ ուղղությամբ մի առանցքից, որը վերելում հասուկ հարմարանքով մտնում էր ջրաղացաբարձի վրա փորված փոսիկի մեջ, իսկ ներքին ծայրում իր վրա կրում էր թեւավոր անիվ: Ջուրը մի ֆանի մեծ բարձրությունից հարվածելով թեւավոր անիվին, այն դնում էր շարժման մեջ: Թեւավոր անիվի շարժումը ուղղահայաց առանցքի միջոցով հաղորդվում էր ջրաղացաբարձին, եւ վերջինս էլ սկսվում էր ղոստեցնել: Ջրաղացաբարձի շարժումը կանոնավորում էին փայտե հասուկ լծակով, որը կառավարվում էր ղոստեցով: Գոյություն ունեցող ջրաղացները 24 ժամում կարող էին աղալ ավելի քան 30 փուլ հացահատիկ: Ջրաղացներից 32-ը դասկանում էին ֆաղափ բնակիչներին, իսկ մնացածները՝ սարդարին, մյուս խաներին եւ վաներին: Սարդարական եւ խանադական ջրաղացները Հայկական մարզի կազմակերպումից հետո համարվեցին դասական: Երևանում խանական շրջանում հայտնի էր Չանգվի գետի վրա, կամուրջից վերել գտնվող ինը աշխարհի «Դոխակուղ-Դալիման» ջրաղացը, որը հեծազայում էլ մնաց իբրեւ գործող ջրաղաց:

Ջրաղացի աշխատելու համար կառուցել են նաեւ արհեստական ջրամբարներ: 1808թ. Երևանում Հրազդան գետի վրա եղել է ինը ջրաղաց: 1956թ. Կոչ գյուղում եղել է 5 ջրաղաց, Արթիկում՝ 7, Թալիմում եւ Օճակում՝ 8- ական:

Ջրաղացի կառուցումը եւ օգտագործումը թանկ արժեք էր: Այդ իսկ դասաճառով այն ունեին հարուստ մարդիկ: Քանի որ ջրաղացները եկամտաբեր էին, միջնադարում նրանք անցնում են խոշոր ֆեոդալական կամ վանական սնտեսություններին: 1736թ. Էջմիածնի վանքին է դասկանել 10-ը ջրաղաց: Որոշ դեպքերում, վանքերին սրվել է ջրաղացի օգուտի մի մասը:

Ջրաղացաբարձի ղոստեցնելու արագությունը կազմում էր ռոմեում 100-ից մինչեւ 200 ղոստեց: Նրանք ունեցել են մի ֆանի սեւնյակներ: Մեծ սեւնյակում տեղադրվել են ջրաղացաբարձերը, իսկ մյուս սեւնյակները ծառայել են որպես ջրաղացաբարձի հացահատիկը դառնալու համար: Եղել է նաեւ բեռնակիր անասունների համար գոմ: Ջրաղացի լայնությունը 3-ից 5 մետր է, իսկ բարձրությունը ամենաբարձր 3.2 մ: Ջրաղացաբարձերը տեղադրում էին իրարից 1.5 մ, իսկ դասից՝ մոտ 1 մ հեռավորության վրա: Հնում ջրաղացները լուսավորվել են երկրից: Պատահաններ սկսեցին օգտագործվել 19-րդ դարից սկսած: Ջրաղացի շինարարները չէին սափազանցում:

Ներկայումս աշխարհում գոյություն ունեցող ջրաղացների ֆանակը նվազում է: Սակայն դեռ շատ վայրերում կարելի է հանդիպել ջրաղացների: Օրինակ՝ Ռուսաստանի Դաշնության Բրյանսկի մարզում: Նոր ջրաղաց է կառուցվել Մարի Հանրապետությունում:

Գործող ջրաղացներ կան նաեւ Ֆրանսիայում, Գերմանիայում, Շվեյցարիայում: Իսկ Հոլանդիայում դասիկանվել են սասնյակ հողմային աղացներ, հիմնականում տուրիստական նպատակների համար: Օրինակ՝ Կրիսթեթ գյուղում: Այստեղ ոչ միայն կարելի է տեսնել թե ինչպես էին ինչ դարերում այլուր ստանում, այլեւ ջրաղացի երկրորդ հարկում գոյություն ունի հնամենի գյուղատնտեսական իրերի թանգարան: Ընդ որում, այստեղից կարելի է տեսնել իր հեծ ինչ-որ բան:

Ճանաչենք մեր հայրենակիցներին Տիեզերական տարածության ողիսական

Ռայմոնդ Էլլինի որոնումները՝ բացահայտելու արեւային համակարգի գաղտնիքները

Մարդկային հնարագիտության զարմանալի երևույթներից է ամուր կառուցած լինելով երկիրն, մտալոր թռիչքներով խոյանալ վերել՝ բացահայտելու արեւային համակարգի գաղտնիքները: Փաստադեմայի «Կալստեկում տեղակայված (Կալիֆոռնիա) ՆԱՍԱ-ի ռեակտիվ շարժիչների լաբորատորիայի աշխատակից, օդային տարածության առաջատար ճարտարագետ Ռայմոնդ Էլլինը (Raymond Ellyn) իր կյանքը նվիրել է տիեզերական արեւային ուսումնասիրության գործին: Ռեքոնստրուկցիայի գլխավոր կենսոնը կառուցել է եւ այժմ բանեցնում է 19 տիեզերանավեր եւ 10 տիեզերական սարքավորումներ, որոնք կատարում են միջմոլորակային եւ երկիր-տիեզերական հեռագոսական առաքելություններ:

Էլլինը ՆԱՍԱ-ի Mars Science Laboratory-ի (որն առավել ճանաչված է որպես «Curiosity Rover» կամ «Հետաքրքրասեր թափառաբեկիչ») կառուցման աշխատանքային խմբի մաս է կազմել: Այդ բարդ եւ նուրբ մանրեղից հաջողություն ունեցող սարքը 2012-ին հաջողությամբ վայրէջք կատարեց Մարսի վրա: «Երբեք չեմ մոռանում սենյակում բռնկված ոգեւորությունը: Այնչափ հոյաք էին գոյում մեր սարքերի աշխատանքի արդյունքը տեսնելով», հիշում է Ռայմոնդը, որն արժանացել է ՆԱՍԱ-ի «Ձեռքբերումների մրցանակին»: Ներկայիս իր թիմի անդամների հետ նա մտախոհում է միաժամանակ երեք խիզախ թռիչքային ծրագրեր, որոնցից յուրաքանչյուրը մանրակրկիտ մախադասարանական աշխատանք է դասակարգում: Դրանցից մեկը նախատեսում է Երկրից 390 միլիոն մղոն հե-

բայց գիտակցել են, որ ձախողումները մեծական բնույթ չեն կարող կրել: Հաստատվածությունն ու համառոտեւ աշխատանքը շարունակելը ի վերջո իրենց դրական արդյունքը տալիս են: Քեզ սրված հնարավորություններից չօգտվելը ներքին չէ», նշում է նա, ՀԲԸՄիության «The Insider» դարբերականին սված հարցազրույցում եւ ավելացնում, որ Երբեք երեք անգամ գնում է ՀԲԸՄ-ի Կալիֆոռնիայի Մանուկյան-Տեմիրճյան դպրոցը, որտեղ բարձրագույն ֆիզիկա է դասավանդում երիտասարդ հայրերին: Նա այնտեղ է ստացել իր հայրիկի կրթությունը եւ երախտագիտությամբ է հիշում իր դասատու Գեորգ Հակոբյանին, ով գիտության աշխարհի հրաշալիներին է ծանոթացրել իրեն:

«Մարս 2020 ռովերը»՝ որի վրա աշխատում է Ռայմոնդի թիմը

«Ուրախ եմ, որ իմ գիտելիքները հաջող տեղումնից փոխանցելու առիթ է ստեղծվել: Մենք դասավոր ենք գիտելիքներով ավելի զինված ներկայանալ աշխարհին, որպեսզի կարողանանք ազդեցիկ լինել», համոզված է նա: Դոկտորականը դասավանդել է Լոս Անջելեսի Կալիֆոռնիա համալսարանում (UCLA): Նրա եզակի կարողությունները մեծադուր զննասկան են ոչ միայն ՆԱՍԱ-ում, այլեւ Պենսիլվանիայի Կալիֆոռնիա համալսարանի ընկերությունների (Շելթոն, Կրայլեթ, Եայլ) կողմից:

Ռոմեո «Մոլորակային դասակարգում» մեքենան, Էլլինի դասակարգումն է նաեւ հետեւել, որ ուղարկված սարքերն իրենց առաքելությունը կատարելու ընթացքում չվնասեն հեծագոսվող սարածի, ռադիոակտիվ նյութերով չթունավորեն մթնոլորտը:

Էլլինը իրանահայ է: Մ. Նահանգներ է տեղափոխվել 1980-ականներին: Հայրը՝ Վիկտորը հրաշալի ծրագրավորող եւ հմուտ մաթեմատիկոս է, իսկ մայրը՝ Հրաչուհին՝ կենսաբան: «Նրանք միշտ խրախուսել են ինձ եւ օգնել մրցունակ անձնավորություն դառնալ: Հաջողությունը իմնաբերաբար չի սրվում մարդկանց: Դու դեռս էլ ջանասիրաբար աշխատես հաջողության հասնելու համար: Դժվարություններ ունեցել են,

«Հայ լինելը դասավորեցնում է ինձ, ստիպում լարել իմ ուժերը եւ լավագույնս դրսեւորել ինձ: Բավական չէ ասել, որ հոյաք եւ հայ լինելու համար: Կարելու իմնք քեզ հարցնել է, թե ինչո՞ւ ես հոյաք, այսինքն ի՞նչ ես արել մասնավորապես Հայ դասի եւ ընդհանրապես մարդկության համար, որ հոյաք լինելու իրավունք է տալիս քեզ», հորդորում է նա իր ուսանողներին, խորհուրդ տալով երբեք սոցիալի դրոշ չդարձնել եւ չհանձնվել, այլ սխալներից դասեր քաղել եւ առաջ շարժվել նույն սխալը չկրկնելու վճռականությամբ: Նա նաեւ հորդորում է ուսանողներին երախտամոռ չլինել, այլ որոշակի տեղ հասնելուց հետո հասարակությանը վերադարձնել այնքան, որքան ներում են իրենց հնարավորությունները:

Պատասխան Հ. ՕՐԻՆԻԿՅԱՆԸ (The Insider-AGBU)

ԱՐՄԵՆ ՄԱՆՎԵԼՅԱՆ

դ.գ.թ., Էներգետիկ աշխարհաբաղադրականության եւ միջազգային անվտանգության մասնագետ

Մի ֆանի օր առաջ ԱՄՆ նախագահ Ռոնալդ Թրամփը հաստատեց ԱՄՆ ազգային անվտանգության նոր ռազմավարության նախագիծը: Այս փաստաթուղթը կարևորագույն նշանակություն ունի այդ ժամանակահատվածում և արտացոլում է մեր ժամանակների ռազմավարական փոփոխությունները, վստահությունները, սպառնալիքները ու մարտահրավերները հասկանալու համար, ինչը մասնագետներին հնարավորություն կտա նաեւ վերլուծել այն ֆաղափարները, որը Թրամփի վարչակազմը կործանի իր նպատակներին հասնելու համար:

ԱՄՆ-ում վերջին անգամ ազգային անվտանգության ռազմավարություն հաստատել էին 2015թ. նախագահ Օբամայի օրոք, բայց դրանից հետո փոխվել էր ոչ միայն Սոցիալական և վարչակազմը, այլև աշխարհաբաղադրական իրավիճակը՝ առաջադրելով նոր խնդիրներ աշխարհի թիվ մեկ տերությանը:

Նախագահ Թրամփը եւ ԱՄՆ ազգային անվտանգության նոր ռազմավարությունը

Այս փոփոխությունները նաեւ արտացոլվել են նոր ռազմավարության մեջ, որտեղ ԱՄՆ ազգային անվտանգության հիմնական սպառնալիքների թվում Չինաստանից բացի ավելացել է նաեւ Ռուսաստանը: Վերջինիս դերի կարևորումը ԱՄՆ-ը ազգային անվտանգության ռազմավարության մեջ թերեւս կարելի է գնահատել Երջանային, ֆանի որ ԽՍՀՄ-ի փայտյունից հետո Ռուսաստանը չէր արժանացել այդ «դասվին»՝ ամերիկյան արժեքների ու համաշխարհային գերիշխանության համար «սպառնալիք» գնահատվելու համար:

Այս առումով թերեւս արժեք որոշակի դասակարգում է ֆակտորս կատարել հասկանալու համար այդ փաստաթղթի՝ ազգային անվտանգության ռազմավարության կարևորությունը այդ ժամանակահատվածում: 1986թ. նախագահ Ռոնալդ Ռեյգանի օրոք ԱՄՆ Կոնգրեսը ընդունեց Գոլդվորթեր-Նիկոլսի Պաշտպանական գերատեսչության վերակառուցման մասին ակտը, որով փոփոխություն մտցրեց Ազգային անվտանգության օրենսդրությունում (ընդունված դեռ 1947թ. Կոնգրեսի կողմից): Այդ փոփոխությամբ Կոնգրեսը դարձրեց իր թուր նախագահներին գրավոր կերպով ներկայացնել սարեկան զեկոյցներ մեծ ռազմավարության (grand strategy) մասին: Այս ակտով ԱՄՆ Կոնգրեսը փորձում էր կանոնակարգել եւ օրինակապես արգելադրել անվտանգության ռազմավարության ընդունման եւ ազգային ռեսուրսների կառավարման համակարգը՝ միջամտել եւ երկարաժամկետ ռազմավարությունների ընդունման համար, որոնցից դասակարգում էր ժամանակակից ռազմավարության համար կենսական նշանակություն ունեցող ուղղությունները՝ ազգային առաջնությունների, որոնք առնչվում են ազգային անվտանգության հիմնախնդիրներին:

Ազգային անվտանգություն ռազմավարության փաստաթուղթը որոշեց ժամանակակից անվտանգությունը համակարգող կարևորագույն ռազմավարական նշանակության փաստաթուղթ առաջին անգամ ընդունվեց ԱՄՆ-ում վերջին օրենսդրական փոփոխությունից մեկ տարի անց՝ 1987թ., նախագահ Ռոնալդ Ռեյգանի կողմից: Սա առաջին փորձն էր ուղղված ժամանակակից անվտանգության ֆաղափարական

ռազմավարության հասկացման եւ այն այդ ժամանակահատվածում արտացոլելու համար: Այս փորձը դեռ այն ժամանակ ցույց տվեց, որ նմանափոխ փաստաթուղթը հնարավորություն է տալիս հասկանալու ժամանակակից ռազմավարության զարգացման գերակա ուղղությունները եւ փորձ էր դասասխանելու սպասվելիք այն մարտահրավերներին ու զարգացման հնարավոր այն միտումներին, որոնք ինչ-որ օրոք կարող էին սպառնալիքներ ստեղծել ժամանակակից համար:

Նշված օրենսդրական ակտից եւ առաջին անվտանգային ռազմավարության ընդունումից հետո, անցած 30 տարիների ընթացքում ԱՄՆ-ը ընդունել է ազգային անվտանգության ռազմավարության 17 նմանափոխ փաստաթուղթ, որոնց ընդունման գործընթացի, կամ արդեն ընդունվածների մեջ փոփոխությունները կատարվել են ըստ աշխարհաբաղադրական փոփոխությունների սրընթացության ու անհրաժեշտության:

Ազգային անվտանգության ռազմավարությունների ընդունման ռեկորդը թերեւս դասակարգում է ԱՄՆ նախագահ Բիլ Զլինթոնին, որն իր նախագահու-

Ազգային անվտանգության ռազմավարության նմանափոխ փոփոխությունները ժամանակակից էին աշխարհաբաղադրական այն զարգացումներով, որոնք տեղի են ունենում աշխարհում եւ որոնք արտացոլվում են ռազմավարական նշանակության սլայդ փաստաթղթում: Եթե ԽՍՀՄ-ի գոյության ժամանակներում Արեւմտեւ-Արեւելյան հակասությունների հիմնական գիծն անցնում էր այդ երկու ճամբարներն իրարից բաժանող Արեւմտյան եւ Արեւելյան Եվրոպայի միջով, ապա ԽՍՀՄ-ի փայտյունից հետո, ԱՄՆ-ի համար ռազմավարական նշանակություն ձեռք բերեց Մեծ Մերձավոր Արեւելյան կոնֆլիկտը սարածաբանը:

Նման ֆաղափարականությունը ժամանակակից էր ԽՍՀՄ-ի փայտյունից հետո նախադասվությունների փոփոխությամբ՝ ուժային կենտրոնների տեղափոխումով, մերձավորարեւելյան նավթի համար ժամանակակից սարածաբանության գործող ավտոմատիզացիայի դերի դասակարգմանը եւ այդ սարածաբանության Իրանի դերի բարձրացմանը դեռ ժամանակակից էր: Հասկանալի կերպով այս ամենը արտա-

յուն 8 տարիների ընթացքում հաստատել է նմանափոխ 7 փաստաթուղթ: Ի տարբերություն Զլինթոնի, ԱՄՆ-ի նախագահ Բարաք Օբաման ընդամենը 2 անգամ է հաստատել Ազգային անվտանգության ռազմավարությունը՝ 2010թ. եւ 2015թ., ինչը հավանաբար բացատրվում էր Զլինթոնի եւ ապա Բուշ կրտսերի ժամանակակից ռազմավարության հետ համեմատաբար խաղաղ տարիներով, որոնք կային Օբամայի վարչակազմի օրոք:

Ինչպես, այդ փաստաթղթերը, որոնք կարևորագույն նշանակություն ունեն ԱՄՆ վարչակազմի համար, կարող են ենթարկվել որոշակի փոփոխությունների, երբ, օրինակ, որոշվում են աշխարհի այն սարածաբանները, որոնք գերակա ռազմավարական նշանակություն էին ձեռք բերում, ժամանակակից աշխարհաբաղադրական փոփոխությունների հետ: Այսպես, եթե Ռոնալդ Ռեյգանի եւ ապա Բուշ ավագի ժամանակակից ռազմավարության համար աշխարհաբաղադրական նշանակության սարածաբանը Արեւմտյան Եվրոպան էր, իսկ հետագայում՝ ողջ Եվրոպան, ապա Զլինթոնի եւ Բուշ կրտսերի օրոք ռազմավարական նշանակության Եվրոպան Եվրոպայից սկսվեցին տեղափոխվել դեպի Մեծ Մերձավոր Արեւելյան: Իսկ արդեն Բուշ կրտսերի եւ ապա Օբամայի օրոք հսկայական դարձավ, որ ԱՄՆ-ի համար ռազմավարական նշանակություն է ստանում Ասիա-Պաստիֆիկյան տարածաշրջանը: Չինաստանը իր սնտեսական բուռն զարգացմամբ ԱՄՆ-ին ստիպեց ուշադրությունը շեղել դեպի իր կողմը:

ցվում էր նաեւ ԱՄՆ ազգային անվտանգության ռազմավարության մեջ եւ Եվրոպայում փոխվում դեպի Մերձավոր Արեւելյան:

Սակայն 90-ական թվականների երկրորդ կեսից եւ հասկալից 2000-ականների սկզբներին Չինաստանի սնտեսական կրտսերը՝ նրա դերակատարության ու ազդեցության ուժեղացումը Ասիա-Պաստիֆիկյան տարածաշրջանում, սկսեց լրջագույն անհանգստացնել Վաշինգտոնին: Վերջինս իր դաշնակիցների՝ ճապոնիայի, Հարավային Կորեայի եւ Թայվանի դասակարգման անվանակարգի սկսեց ուժեղացնել իր ներկայությունը այդ սարածաբանում, ցանկանալով զսպել Չինաստանի աճող ազդեցությունը հարեւան ժամանակակից նկատմամբ: Այս փոփոխությունը արտացոլվեց արդեն 2010 եւ 2015թթ ԱՄՆ-ի կողմից ընդունված ռազմավարության մեջ, ինչը նշանակում էր, որ սարածաբանը հայտնվում էր ԱՄՆ-ի առանցքային հետախույզությունների եւ ուշադրության կենտրոնում:

Սակայն վերջին տարիներին Ռուսաստանի ռազմաբաղադրական դերի փոփոխությունը՝ նրա սնտեսական ու ֆաղափարական ազդեցության մեծացումը Եվրասիա մայրցամաքում եւ հասկալից Մերձավոր Արեւելյանում, ԱՄՆ-ի նոր վարչակազմին ստիպեցին վերանայել իր ռազմավարությունը եւ Ռուսաստանին, Չինաստանի հետ միասին, ընդգրկել իր հիմնական սպառնալիքների ցանկում ԽՍՀՄ-ի կործանումից ուղիղ 26 տարի անց:

ԱՐՄԱԳՈՒՆԷ

Փոթորիկը բաժանում

2017 թվականի նոյեմբերի 17-ին «ԱԶԳ»-ը հրատարակել էր («ԱՍԵՑՆԵԼ ՎԵՂԾ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ» - <http://www.azg.am/AM/2017111708>) մի խումբ գիտնականների բաց նամակը:

Այդ նամակում գիտնականները չեն բացնում իրենց վրդովմունքը եւ գրում են՝ «Յորդորում են Կրթության եւ գիտության, Մշակույթի նախարարություններին կիրառել ամենախիստ միջոցները կեղծ-գիտական «հայրենասիրությունից» գերծ ղախել դրոշմը, մշակույթը»:

Իսկ ի՞նչ է դասախոսը: Պատասխան է հետեւյալը. 4-րդ դասարանի «Ես եւ Երջակա աշխարհը» դասագրքի հեղինակները միանշանակ ղոնդել են, որ Զարահունցում գոյություն ունի հնարարյան աստղադիտարան եւ նշել են, որ հայ գիտնական Պարիս Գերունին ստեղծել էր ռադիոաստղադիտարանը:

Այսպես միայն: Իսկապես՝ հայկական գիտությունը առ այսօր չունի միանշանակ կարծիք Զարահունցի «աստղադիտարանի» մասին: Գիտնականների մի մասը ղոնդում է, որ նման բան չկա, իսկ մյուսը հակառակն է ասում:

Նման դարազայում, անուշտ, դասագրքի հեղինակներին անհրաժեշտ էր ավելի նրբանկատ լինել: Դա Եւրոպայի կլիման եւ չէր հավակնի «կեղծ-գիտական» գնահատականին:

Կարծում են, որ հեղինակները դարձավոր են դա ընդունել եւ դասագրքի նոր հրատարակության ժամանակ կատարել անհրաժեշտ ուղղումը:

Սակայն գիտնականների վերոհիշյալ նամակում շոտափում է նաեւ Պարիս Գերունու կողմից դեռեւս 20-րդ դարի 60-ական թվականներին Արագածի լանջերին ստեղծված ռադիոաստղադիտարանը:

Այդ գիտնականները ղոնդում են, որ այսօր կոչված Գերունու «ռադիոաստղադիտարանը» չունի որեւէ գիտական արժեք եւ դրա մասին գրելը համարում են եւս կեղծ-գիտություն: Եվ բերում են միայն մեկ փաստարկ՝ իբր գոյություն չունի ոչ մի գիտական հրատարակում այդ «ռադիոաստղադիտարանի»-ի հետ կապված:

Տակալի է, որ նմանակը ստորագրողներից առնվազն երեքը այդքան հեշտ հավաստել են այդ փաստարկին: Իհարկե, կան նման աշխատանքներ, բազմաթիվ աշխատանքներ: Բազմաթիվ երիտասարդ գիտնականներ են դասակարգում իրենց գիտական թեզերը այդ թեմայով: Իհարկե, երեք թե իսկապես չկան հրատարակումներ Արեւմտեւ-Արեւելյան մշակույթում, ֆանի որ հայերն է, որ Սովետական Միության գիտությունը զարգանում էր համաշխարհային գիտությունից կտրված, եւ ամեն ինչ գաղտնի էր: Առնվազն այն ոլորտում, որում աշխատում էր Պարիս Գերունին:

Սակայն, անհրաժեշտ է հասկանալ, որ Պարիս Գերունու աստղադիտարանի մասին անստեղծ խոսքը չէր կարող լինել առանց դրա դասախոսի: Եվ այդ դասախոսը ուշադրել եւ այդ հարցից տեղակ ընթերցողը իհարկե կտեսնի՝ եթե ցանկանա:

Այդ դասագրքի հեղինակները, երեխաներին ներկայացնելով տեղեկություններ աստղադիտարանի մասին եւ նշելով հայ արժանի գիտնական Պարիս Գերունուն, ուղղակի դարձավոր էին հասուկ նշել եւս մի այլ մեծ գիտնականի՝ Գրիգոր Գուրգադյանի անունը: Գրիգոր Գուրգադյանը անվանի, տղանդավոր, վաստակաւաս, զարմանալի գիտնական էր: Եվ հեղինակները անդաման միտքի նշելին իրեն եւս, ֆանի որ Գրիգոր Գուրգադյանը առաջինն է ստեղծել աստղադիտարաններ Տիեզերքում: Օրինակ՝ «Օրին-1» եւ «Օրին-2» աստղադիտարանները:

Մեր երեխաներին, իհարկե, անհրաժեշտ է դասախոսակել Գրիգոր Գուրգադյանի, Պարիս Գերունու եւ այլ մեծ գիտնականների օրինակով:

Եվ դեժ չէ փնտել գիտնական Պարիս Գերունուն միայն նրա համար, որ դասագրքի հեղինակները արել են՝ ըստ էության, ցավալի եւ անթույլատրելի սխալ:

ՅԱԿՈՐ ՄԻԶԱՅԷԼԵԱՆ

«Տայկական Թիլէր»

Յալէրի մէջ, անբողջ հարիւրամեակ մը, չորս սերունդի ազգային դիմագիծը կարելի եղաւ...

Վեճիա, Յալէր

Փոքրացած գաղութ մը սակաւին կը շնչէ ու կը մարտնչի, ոչ միայն ինքզինքն յաղթելու, այլ...

Գրող բարեկամի մը այցելութեան ժամանակը Յալէրի նշանաւոր «Թիլէ» թղթատարին...

Մտաւ ԹՄՍԻութեան ակումբը: Թիլէն աւելի վեր կայ Յայկաթողիկէ Առաջնորդարանը, եկեղեցին ու կողին Ս. Գրիգոր վարժարանը:

Երբ հայկական Յալէրի մասին կը խօսուի, ընդհանրապէս Նոր Գիւղը կը մասկերացուի, որովհետեւ հայկական աւան իր հայ բնակչութեան եւ սեղի հայկական հաստատութեանց...

Այդ թղթատարին վրայի բազմահարկ վաճառատներուն մեծամասնութիւնը հայերու կը լինի, որոնք էին նաեւ ՅԱԸՄ-ի եւ ՅՄՄ-ի ակումբները:

Թիլէի վրայ էին նաեւ ծանօթ հայ բժիշկներու դարձանաշուները, Սէլեան, աղա Խաչատուրեան դեղարանը: Կողմակի այլ ճիւղաւորում մը կը սանդեկեցնէր զինքը շրջապատը: «Ֆարհաթ» հրատարակը, որ ծանօթ էր նաեւ «Երեմ Անթիլ» անունով էր նոր մի քանի քանակակալներու կային, մեծամասնութեամբ հայադասկան էր ուր կար

հայր իր անբողջ դասնութեան ընթացքին անդադար կորսնցուցած է ու վերագծած, անտուածը վերաշինած:

Այսօր ինչ մնացած է վերոյիշեալներէն... Գրեթէ ոչինչ, կամ շատ քիչ բան: Պողոսեան ի վեր դեպքերու բարեկամ ցառով կը ստ, թէ մէկ հասիկ հայերէն ցուցանակ չէ սեսած խանութներուն վրայ, նոյնիսկ հայերէն խօսակցութեան դասառիկ մը չէ հասած իր ականջին:

Անցնող տարիները փոխած են Թիլէի հայկական դիմագիծը որոշ չափով, դաստիարակելով եկաւ մնացորդն ալ սրբել-սանելու: Կիլիկեան վարժարանները թիլէ վերականգնեց, Յայ կաթ. Առաջնորդարանն ու եկեղեցին կը մնան, բայց միաներէն ինչ կը մնայ. կասկածելի է: Արաբական գրականութեան մէջ «Փայտակներու վրայ ողբալու» բանաստեղծական ժանր մը կայ, ես այդպէս չեմ ուզեր ողբալ մեր կորուսներուն վրայ,

«Եղունգ ունիս, գլուխդ փերէ» թիլի ըսեմ, «Ուր հաց, հոն կաց» թիլի ըսեմ ուրիշներ... Եւ ասիկա եղաւ հայրենասիրութիւն: Խախտու Սփիւռքը չղարդելու համար ինչ տալիս կ'երթայ, մարդիկ, դասախանութներ ակնաւորով կանչած են Սփիւռքին: Ու քանի որ դուրսը աղորոջներուն թիւը մերսը աղորոջներուն տալիսին է, վախճան մը օրը գայ, ուր Սփիւռքը դառնայ հայրենիք, իսկ Յայասանը՝ Սփիւռք...

ՍԱԳՈ ԱՐԵԱՆ

Պատերազմի ուրուականը կը Եարունակէ հալածել հալէրահայերը

Պատերազմի Սուրիոյ պատերազմին ընթացքին առեւանգուած հայերու մասին

Յալէրահայերու հետ խօսած թահուղ յաճախ կը նկատես, որ անոնց մօտ թատերազմի ահը սակաւին սիրական է: Ու հակառակ այն իրողութեան, որ Յալէրի հայկական թաղամասերը այլեւս գրեթէ են ահաբեկիչ զինեալներու հրասանդներէն, ակնհայտ է սակայն, որ թատերազմին թողած յիշողութիւններու, վերերու ծանր Եղաբը կը Եարունակէ թարուել Սուրիոյ Տնտեսութեան Երբեմնի սիւրբ հանդիսացող Բաղաբը:

Ընդհանուր փոխանորդ Արամ արք. Աթեւանի ճիգերով եւ անմիջական օգնութեամբ կը հասնէին Յայասան: Թովմասեանները փախսականի իրենց տաղանթներէն անդին կ'իմանային նաեւ, որ ընթացքին հայր Յովակիմը, որ որոշ ժամանակ մը Թուրքիա մնալէ ետք ուզած էր Զոհրապի երթալ՝ մօտէն ծանօթանալու հոն սիրող վիճակին, օրը ցերեկով կ'իյնար «Իսլամական թեոքութեան» զինեալներուն ձեռքը եւ իր 12 տարեկան զաւակին՝ Արամի աչքերուն առջեւ կը մտնէր: Արամ հրաժարու կը յաջողէ խոյս տալ ու վերամիանալ իր ընտանիքին:

Ֆիին մասին ձայն-ձիւն չկայ: Կան անոր կիներ ու երախան: Առեւանգուած ժամանակ մը ետք ըսին, որ Ռաֆֆին տեսնողներ եղած են ու ան բռնի կերպով կ'աշխատէր ու կը նորոգէր ահաբեկիչներու ինքնաԵարժները, բայց այդ լուրն ալ չհաստատուեցաւ», ըսաւ Գ.Ն. Նեւելով նաեւ, որ ինչ չէ թիւը անոնց, որ ազատութեան մէջ յայտնուելէ անմիջապէս ետք հեռացած են Յալէրէն:

Սարգիս Չափարեան

Սուրիահայերու հետ կապուած նման տեսակէտներու թափանցումը կան, որոնց «գաղտնի» թափանցումը խնդիրը նաեւ որոշ հասկնալի թատերազմի ունի:

Անոր փոխանցմամբ առեւանգուածներու մեծ մասը կ'աւարտուած է Յալէրի միակ ձանաղապի համարուող՝ Խանաթի ձամբուն վրայ, որ այդ օրերուն յայտնի էր որովհետեւ «Մահուան ձանաղապ»:

Յիշողութիւններու մասին խօսելով մեր միտքերուն մէջ կ'ուրուագծուին այն տեսնակ հայրերիներուն թատերազմները, որոնք զոհ դարձան առեւանգման: Ետեր առեւանգուածն ու անհետացան, ուրիշներու դիակները զտնուեցան եւ ուրիշներ ալ մեծագումար փրկագին վճարելով՝ այդ գեղեցիկ փրկուեցան: Յալէրի դեղերուն ու հոն եղած առեւանգուածներուն մասին գրելու համար կը թակասին սակայն հաւաստի աղբիւրներ: Մարդիկ, որ ակնաւոր եղած են այդ առեւանգուածներուն ու մարդիկ, որոնց հարազատները այս կամ այն ձեւով աղաբ են այդ դառն փորձառութիւնը, կը մերժեն խօսիլ:

Յալէրի մէջ առեւանգուածներու մասին ճշգրիտ տեղեկութիւններ փոխանցելու համար յաջողեցաւ խօսիլ Գ.ին հետ, որ ներկայիս կ'ապրի Յալէրի ծայրամասային թաղամասի մը մէջ: Գ.ն թատերազմի անբողջ տեսողութեան չէ լրած Յալէրը: Անոր փոխանցած տեղեկութիւնները թատերազմին ընթացքին տարբեր թաղամասներու սակ առեւանգուած հայրերիներուն թիւը կը հասնի 70-ի: Աղբիւրը նաեւ կը յայտնէ, թէ ցայսօր ալ կան առեւանգուած հինգ անհասներ, որոնք կը Եարունակեն մնալ անհետացած ու անոնց ընտանիքի անդամները այս մասին չեն ուզեր խօսիլ, հաւաստիով, որ յառաջիկայ օրերուն ազատութիւնը արձակուի իրենց հարազատները:

Խանաթի Եղաբին մէջ եղած առեւանգուածներէն բացի մեծ տաղանթներ կ'ըստ են նաեւ Սուրիոյ հիւսիսային Եղաբներուն մէջ աղորոջ հայրերիները: Խօսքը յայտնաբերուած մասին է, որոնք որոշ Եղաբի մը համար կ'անտարուէին «Տալիս»-ի «Կեդրոնական Բաղաբ»ներ: Այդ տաղանթներուն մէջ մեծ թափն ունեցան Ռաֆֆայի հայերը, որոնցմէ Ետեր Եարունակեցին աղբիւր իրենց ծննդավայրին մէջ, նոյնիսկ Ռաֆֆայի «Տալիս»-ի մայրաքաղաք յայտարարուելէն ետք ալ: Այդ տաղանթներուն մասին տեղեկութիւններ տուած է Ռաֆֆայի մօտ եղող Թալ Արիսի բնակիչ Սարգիսը (տեսնել լուսանկարը), որ անցնող 4 յունիսին, «Ախթար Ալա» կայանին ակնաւոր վկայութիւններ տուած է: Սարգիս ընդէլ թէլ-աղապար է եւ «Տալիս»-ի այդ Եղաբին վրայ տարաբնուածներէն ետք կ'ըստ է իր կեանքը փրկել ահաբեկիչներուն «ձրզլէ» (զլխախարկ) վճարելէ ետք: Ըստ Սարգիսի, զլխախարկի գումարը սահմանուած էր տարեկան՝ 107 հազար սուրիական թղթակով, որ Ետեր 200 տար կը կազմէ: Ան նաեւ ըսած է, որ Եղաբի հայկական եկեղեցին ռազմական կեդրոնի վերածուած է եւ ահաբեկիչները այրած են եկեղեցիին բոլոր սղատները: Սարգիս նաեւ ցոյց տուած էր եկեղեցու մէջ «Տալիս»-ի կառուցած բանօն

2015-ին, երբ հայր ու որդի Գեորգ եւ Սարգիս Չափարեաններ Երեւան կը հասնէին, կրցայ այդ մասին լուր մը գրել: Աղա տեսնակ անգամներ փորձեցի անոնց հետ կապ հաստատել, սակայն աղաբիւրն: «Չափարեան» օղակայան մտք գործած թահուղ «հողը թաղանթ, հայրենիք» բացագանջող Գեորգ Չափարեանը կը խուսափէր թատերազմի իր փորձառութեան մասին: Անոնք ձեռով մը կ'ուզէին մոռնալ, աղաբիւրն եւ այս անգամ Երեւանի մէջ «Ուր կեանք մը» սկսիլ: Տարբեր ծանօթներու բերնէն լսելով իմացայ, որ անոնք անցած են դժուարին ձանաղապի: Առեւանգող զինեալները անմարդկային ձեւերու դիմել էին անոնցմէ դրամ կործելու համար: Դեղմէն անցած է 2 տարի եւ ցայսօր ալ մեր հայրենակիցները կը դժկամին խօսիլ եղածին մասին, կը մերժեն թատերազմի դեղերուն մանրամասնութիւնները եւ, անուշաք, կը մերժեն խօսիլ իրենց ազատութեան համար վճարուած «գին»ին մասին:

Գ.ի դիտարկումը այն մասին, թէ անհետացածները կ'ըստ սակաւին ազատ արձակուի՝ անհաւանական է, քանի որ այն Եղաբները, ուր անոնք առեւանգուած են, այսօր ազատագրուած են եւ կը զտնուեն Սուրիոյ բանակի սիրաբանութեան սակ: Գ. նաեւ կը թատերազմէ, թէ հայրը առեւանգուածն զլխաւոր նոյապակը դրամ կորուցել է եղած: «Չեմ կրնար մոռնալ Ռաֆֆին թատերազմը: Ռաֆֆին արհեստաւոր էր եւ առեւանգուեցաւ Յալէրի Երեմիէ Եղաբին մէջ: Դեղմէն գրեթէ չորս տարի անցաւ ու Ռաֆֆին

Աւելի դառն թատերազմի է Թովմասեաններունը: Թուրքիոյ սահմանին մօտ եղող Զոհրապի (որ կը կոչուի նաեւ Արաբունար, Այնարամ) բնակիչ Թովմասեանները անասելի տաղանթներ աղբիւր ետք կը տեղափոխուէին Թուրքիոյ Սուրու մաղաբ ու աղա այդ օրերուն Պոլսոյ հայրը թատերազմի

խոսքերը, որոնցմէ միշտ ակնաւոր եղած է չարչարանի ձայներու եւ բանտարկեալներու թողնուածներու: «Կը չարչարէին, կը սղաննէին, կը մորթէին, անէն ինչ տեսայ», ըսած է ան: Ըստ Սարգիսի, իր տան թատերազմը կը նայէր եկեղեցու բակին եւ ինք վարագոյրին ետեւ թաղանթած՝ ժամերով կը դիտէր ահաբեկիչներու գործած վարագոյրները: «Վարագոյրը թաղանթ մը կը բանայի, կը տեսնէի՝ ինչպէս մարդ մը կը բերեն, զլուսը տողակով կը ծածկեն եւ տախտակին վրայ դնելով՝ սուրով կը զլխատեն: Կը վախճանայի, բայց ինչ կ'ըստ ըսելու, սիւրբութեան է ի լուր մնալ», ըսած է ան: Այս ճիւղով ներկայացուած թատերազմերը թատերազմի օրինակներ են Սուրիոյ արիւնալի թատերազմին ընթացքին մեր հայրենակիցներուն կ'ըստ տաղանթներուն: Սուրիահայերու աղաբը գողոթային թատերազմի հետ ու անբողջական ըլլալէ, որովհետեւ մեզի կը թակասի աղբիւրներ ու մարդիկ, որոնք թատերազմական են իրենց ունեցած տեղեկութիւնները լոյսին տալ:

Յալէրի Ետեր թատերազմական գործողութիւնները դադարած են, սակայն ու սակաւին իր Եղաբը կը տարածէ արիւնալի թատերազմին ուրուականը, որուն սուրբը նոյնիսկ նկատելի է մեր հայրենակիցներու հոգիներուն մէջ:

Նախագահ Թրամփի դեկտեմբերի 6-ի հայտարարության մեջ մի քանի հետաքրքրական մանրամասներ է նկատել ֆաղագետ **Մարտին Ինդիքո**, որը բարգձմանաբար ներկայացնում ենք ստորև:

«Սովորաբար նման իրադարձություններում նախագահը մեծապես է հանդես գալիս ստեպիստիկների առաջ: Այս անգամ փոխնախագահ Մայք Պենսն էր կանգնած նրա աջ կողմում: Պենսը Թրամփի գլխավոր ֆողոնային հեռահեռախոսակցի-խոսակցն էր վարչակազմում: Նրա ներկայությունը նշանակում էր, որ Թրամփի ֆայլը ամենից առաջ կոչ էր ուղղված իր այդ հեռահեռախոսակցին, ինչպես իր ետ քաշված Փարիզի կլիմայական համաձայնագրից:

Հետաքրքրական էր նաև (թեև աննկատ մնացած) այն, որ Երուսաղեմը Իսրայելի մայրաքաղաք էր ճանաչելու հռչակագրից

կարող էր ազդել խաղաղության բանակցությունների վրա:

Մեկ նկատառում էս: Ճանաչումը սովորաբար դադարեցնում է սարածի աշխարհագրական սահմանում: Չեխիայի հանրապետությունը, օրինակ, հետեւելով Թրամփին, հայտարարեց, որ Իսրայելի մայրաքաղաք է ճանաչում միայն արեւմտյան Երուսաղեմը (այսինքն նախ 1967-ի սահմանները): Բայց Թրամփը ոչ մի հստակ սահմանում չնշեց: Դա էս հասնու էր արված թիմի կողմից՝ խոսանալով նորոշակի հնարավորություն թողնելու համար աղմկալի հակադարձություններից հետո:

Իմանալով, որ դեպի մասնաճեղատվությունը մոտ աղագայում ժողովի կարող ունենալ, իսրայելցիներից շատերը, մանավանդ աջակողմյանները, ըստ Ռոյթերի, իրենց հիմնարկված վիճա-

Թրամփի հայտարարությունը կարող է կիսով չափ խելացի ֆայլ համարվել

անմիջապես հետ Թրամփը ստորագրեց ազգային անվտանգության «ուղեվորդ» (waiver), որը իրավունք էր տալիս անցնելու որևէ դաշնային հրաման կամ կարգադրություն՝ դաշնառաքաններով որ համար ժամանակը չէ իրագործելու այն: Սա իհարկե հակասում է իր նախընտրական խոսմանը, որ վերաբերում էր Մ. Նահանգների դեպի մասնաճեղատվություն: Մանավանդ որ ըստ ավագ խորհրդատուների տարիներ կողմնակցված միջնա ճոր դեպի մասնաճեղատվությունը կառուցվի Երուսաղեմում, իսկ մինչ այդ Թրամփը դեռ չէր «ուղեվորդներ» կտրուր:

Թրամփը կարող էր հրամայել իր դեպի մասնաճեղատվության ու աշխարհակազմը անմիջապես սեղանի վրա արեւմտյան Երուսաղեմում վերջերս ավարտված Մ. Նահանգների հյուպատոսարանի շինարարությունը, որով նա կասարած կլիներ 1995-ի՝ դեպի մասնաճեղատվությունը մասին ստորագրված ակտի դաշնային պայմանագրերը եւ դրանով իսկ դաշնային կլիմայի իր խոսումը:

Փաստը, որ նա չկասարեց այդ ֆայլը, համահունչ չէ նրա այն հայտարարության հետ, որ իր որոշումը հարթեցնելու է խաղաղության հաստատման ճանապարհը, քանի որ բոլոր հակադարձություններն աշխարհով մեկ անմիջապես հետեւեցին նրա ցնցող հայտարարությանը: Նա մեծ ջանք էր գործարդել ակնարկելու համար, որ իր ֆայլը «սեռական խաղաղություն հաստատելու մեր դարավորությունից հետ ֆայլ չի նշանակում»: Հասակ տեսնում է, որ Մերձավոր Արեւելի խաղաղության հաստատման գործով զբաղվող նրա թիմը, որտեղ ընդգրկված են Չարեթ Զուկերը (փեսան), Ջեյսոն Գրինբլաթը (սարածաշրջանային հասուկ ղեկավար) եւ Դիմա Փաուելը (ազգային անվտանգության խորհրդի անդամ) ճարտարներ էր ձեռնարկում վերոնշյալ նախադասությունը խոսակցելով որևէ ենթատեքստից, որ ակնարկե, թե Երուսաղեմի ճանաչումը որով Իսրայելի մայրաքաղաք

կուն են հավանաբար զգում, եւ այստեղ է, որ Թրամփի հայտարարությունը կարող է կիսով չափ խելացի ֆայլ համարվել: Այն ժամ ինչ է հազեցնելու համար իսրայելցի աջակողմյանների եւ նրանց ամերիկյան ավեսարանական դաշնակցների ամենփոխարինող ախորժակները, եւ միեւնոյն ժամանակ չափազանց շատ կարողանալ մեղմացնելու համար դաշնայինների եւ նրանց արար ու մահմեդական կողմնակիցների զայրույթը:

Կար նաև մեկ այլ տարբերակ: Թրամփը կարող էր հայտարարել ԱՄՆ-ի դեպի մասնաճեղատվության անմիջապես սեղանի վրա արեւմտյան Երուսաղեմի հյուպատոսարանի շինարարությունը, որ թեթեւաբան կլիներ իր նախընտրական խոսումը, բավարարած՝ իր հեռահեռախոսակցները, ճանաչած՝ դաշնայինների ձգտումները եւ ի վերջո հավաստություն ընձեռած՝ սարածաշրջանում խաղաղություն հաստատելու իր մտադրություններին»:

«Ազգ»ի կողմից. Ավելացնենք, որ ինչպես արդեն նշվել է, Թրամփի հայտարարությունը ստանում է նոր արյունահեղություններ, նոր առաջնություններ բերել սարածաշրջանի ազգաբնակչությանը, այդ թվում նաև հայերին: Մեր ներկայությունը Երուսաղեմում, մեր կալվածների կարգավիճակը մեզ է լինում մեր գերագույն առաջնահերթությունները: Հաշվի առնենք նաև, որ որոշումը դասադարձ էր բազմաթիվ արեւմտ-եվրոպական երկրներ:

Նաև հավելենք, որ վերոնշյալ նյութի հեղինակը երկու անգամ ԱՄՆ-ի դեպի մասնաճեղատվության հարցում, եւ Պաղեստինա-իսրայելական բանակցություններում ԱՄՆ-ի հասուկ ղեկավար:

Պատասխան Տ. ԾՈՒՆԿՅԱՆԸ

ՄԵԼԱՆՅԱ ԲԱԴԱԼՅԱՆ

Մոսկվան՝ հայ նկարիչների հայացքով

«Մոսկվան հայ նկարիչների հայացքով» խորագրով՝ Հայաստանի գեղարվեստի դեպարտամենտի գեղանկարչության եւ գրաֆիկայի բաժնի 40 ուսանողների աշխատանքներ այս օրերին ցուցադրվում են «Մոսկվայի սան» մշակութային կենտրոնի գեղեցիկ ցուցասրահում, որի ընդարձակ, բաց սարածքը, նաև էֆուզիվ հաջող կազմակերպումը հնարավորություն են սկսել նկարների՝ այսպես ասած, լայն ցնչառության եւ հաճելի դիտման:

Հետաքրքրական է, որ չնայած ցուցահանդեսի թեմատիկ որոշակիությանը՝ ուսանող նկարիչների հայացքը կանգ չի առել միայն ֆաղագրի դասերի ուղղակի նկարագրության, կամ վերաբերության վրա, այն ավելի խորքային է եւ ունի լայն ընդգրկում: Հեղինակներից շատերը դուրս գալով այդ ցուցանակից, փորձել են իրենց եւ դիտողի համար բացահայտել ռուսական մշակույթի առանձնահատկությունները՝ ընթերցել են թաթեմաներ եւ ընդգծված շրջաններով ցույց տալ ամենափոփոխականը: Իհարկե ֆաղագրի ընդհանուր նկարագիրը, մանավանդ գրաֆիկական գործերում շատ հստակ արտահայտված է՝ մոսկվայի հայերի փողոցների, գեղեցիկ անկյունների, կառույցների, մեծույթի, հրաշալույթի, սաճարների, Կրեմլի, Մոսկվա գետի միջոցով, սակայն ակնհայտ է հեղինակների միտումը որոշակի դեպի միջոցով ներկայացնելու ռուսական կյանքի ընդհանուր մթնոլորտը, դա կլինի կենցաղային ինչ-որ դրվագ, հագուստ, դարձի տեսակ, թե մեկ այլ բան, ինչպես՝ ռուս գեղեցկուհու դիմանկարն ազգային սարածքով, ռուսական փայտե հայերի գունդը մասրուկները, բնության, թե եղանակային վիճակներ՝ ձերմակակեղեւ կեչիներ, ռուսական խոտերից ծնունդ՝ գայլերի գիշերից հայացքների սակ՝ արմատները եղջերու, աշխատավոր ռուս դարձ մարդու առօրյա եւ այլն:

Ցուցահանդեսի՝ գերիշխող ղեկավարային մթնոլորտում առանձնանում են մի քանի արտահայտված վառ, գունազեղ աշխատանքներ, սա նույնպես յուրատեսակ բնույթ է հաղորդում ընդհանուրին՝ ընդգծում ընկալման սարքություններ, կոնսրասային վիճակներ ստեղծում: Այսպիսի զգացողությունները, ֆաղագրի կյանքի ու մթնոլորտի այսպիսի փոխանցումները կսովին, մասնավորապես այս ցուցահանդեսի դարձապայում համարվեցին զարմանալի, քանի որ, ինչպես նկատեցին թե՛ «Մոսկվայի սան» սնորհ Արմինե Թյությունջյանը, թե՛ Գեղարվեստի դեպարտամենտի ղեկավար Մոսկվայում չեն եղել: Նրանց տղավորությունները այսպես ասած միջոցով են՝ հեռուստատեսային, նկարներից, ֆիլմերից: Մինչդեռ մոտեցումը դասախոսական է, աշխատանքները կատարված են խմանով:

Ցուցահանդեսի մասին գովեստի խոսքեր ասաց եւ մասնակիցներին ու ներկայներին ողջունեց «Մոսկվայի սան» սնորհ Արմինե Թյությունջյանը: Տղավորությունը այնքան դրական էր, որ նա ցան-

կություն հայտնեց ցուցահանդեսի ժամկետները երկարաձգելու: Նկատեց, որ ակնհայտ է ուսանողների հետաքրքրությունը Մոսկվայի նկատմամբ, քանի որ աշխատանքները արված են ինքնաբերական անդամաբանությամբ, եւ անուշա այդ ֆաղագրի ուսանողների նկարչական հնարավորությունները: Նման միջոցառումները արդյունավետ են եւ գործնականում խթանում են հայ - ռուսական մշակութային կապերը, նա հույս հայտնեց, որ այս գեղեցիկ սկիզբը կունենա շարունակություն:

«Հաճելիորեն զարմացած եմ, - դիմելով ներկաներին, ասաց գեղանկարչության դեպարտամենտի ղեկավար Մոսկվայում, Ռուսաստանում առաջատար, նրա միջոցով մի մասը Հայաստանի շատ վայրերում չի եղել: Որքան էլ ընթացում հետեւել են աշխատանքներին, այնուամենայնիվ, զարմացած եմ այսպիսի արդյունքից: Սա նշանակում է, որ ձգտում կա, որ մեր ուսանողները անարբեր չեն այդ մեծ դեպարտամենտի նկատմամբ, որի հետ բարեկամ են եւ երկար ճանապարհի դիմաց գնում, միայն իրար լավ ճանաչենք»:

Անդրադառնալով ուսանողական խորհրդային ցուցանիք՝ նա հիշեց հաճախակի դրակայինները Լենինգրադում (Սանկտ Պետերբուրգ), Մոսկվայում, այցելությունները ռուսական թանգարաններ՝ Երմիտաժ, Տրետյակովյան դեպարտամենտի արվեստի այլ օջախներ, եւ թե որքան կարեւոր, բարեբաղ արդեցություններ են թողել դրանք իրենց գեղարվեստական մտածողություն վրա: «Այսօր այն ինչ տեսնում ենք այստեղ եւ հասկանալով, որ այս մարդիկ չեն եղել Մոսկվայում, այսպիսի վերաբերմունքով ավելի զմայախեղ է դառնում եւ շատ գովելի: Պրոֆեսիոնալ մոտեցում են տեսնում, ուսանողական թուլություններ գրեթե չեն նկատվում, որոշակիորեն բարձր մակարդակի աշխատանքներ են, որ կզարգան հայաստանյան յուրաքանչյուր ցուցահանդես»:

Շահ սարհներ առաջ ԱՄՆ-ում ի հայտ եկավ «Ամերիկյան դար» ոչ կառավարական կազմակերպությունը, որը ձգտում էր վերջ դնել Օսլոյում ստորագրված իսրայելա-դադարարության հաստատման համաձայնագրին և նորովի վերաձևել Մերձավոր Արևելքը: Առաջին հերթին նախատեսվում էր Իրաֆի ոչնչացում: Կազմակերպության նախագահ Դոն Կուլֆոլդի խոստովանումով՝ Մերձավոր Արևելքում հաստատված ռազմական դադարը և Բաղդադում:

Հաջորդ փուլում ղեկավարվելու էր Նյու Յորքի Միջին Արևելքի հետ կապերի հարցը: ԱՄՆ-ի 42-րդ նախագահ Բիլ Զլինթոնին հղած բաց նամակում սվյալ կազմակերպության անդամները:

Ներկայումս ԱՄՆ-ի համար ավելի ու ավելի է դժվարանում եվրոպացիների հակաիրանական դաժանագործությունների ձեռնարկմանը դրդել: Թեհրանը որոշակի հաջողությունների է հասել իր հրթիռային ծրագրի զարգացման մեջ, որը սղառնալի է ներկայացնում ամերիկյան ծովուծի, ինչպես նաև սարածաբանի ամերիկյան ռազմականների համար: Նաև հարկ է նշել, որ Իրանի սարածր եռադաշիկ գերազանցում է Իրաքը և դա կաս չափով է ենթակա ներքին էթնիկական հակասություններին:

«Կասոն» հաստատության սվյալների համաձայն՝ գոյություն ունի առնական մի ֆանի սարբերակ. Իրանի դեմ ավելի կոչոս դաժանագործությունների

Նաև հարկ է նշել, որ իրանական վարչակարգի փոփոխման դեղումը Թեհրան-Վաշինգտոն հարաբերությունները ավելի շուտ կվաթարանան, քան կբարելավվեն: Մերձավոր Արևելքի մյուս երկրների օրինակով կարելի է հանգել այն հետևության, որ ԱՄՆ-ի կողմից սեղական ընդդիմադիր խմբերին աջակցելը հաճախ անհամատեղելի է այս կամ այն երկրի գոյության հետ: Վաշինգտոնի համար իրավիճակը բարդանում է նրանով, որ Իրանի էթնիկական փոփոխություններն այնքան մեծաթիվ չեն, որքան Իրաֆում: Օրինակ, Իրանում ֆրեդը կազմում են ամբողջ բնակչության 10 տոկոսը, արաբները՝ 2, թուրքազերները՝ 16 տոկոս: Մյուս կողմից, Սաուդյան Արաբիայի եւ

Երդողանի «Երուսաղեմյան» հռետորաբանությունը

Երուսաղեմը Իսրայելի մայրաքաղաք ճանաչելու և ԱՄՆ դեստամությունը այնտեղ սեղափոխելու Դոնալդ Թրամփի որոշման ֆոնի վրա Իսրայելի ֆնդադադարային հանդես գալով՝ Թուրքիայի նախագահ Երդողանը փորձում է ներկայանալ որդես իսլամական աշխարհի առաջնորդ: Բայց իրականում նա հետադարձ է միանգամայն այլ նդադարներ, կարծում է գերմանական Die Welt թերթի մեկնաբան **Բորիս Կալնոկին**:

«Երուսաղեմը կարմիր գիծ է մահմեդականների համար», հայտարարեց Երդողանը Թրամփի որոշման հրադարակումից հետո: Տարածաբանի մահմեդականների համար եկել է վճռականորեն գործելու ժամանակը, վստահ է **Երդողանը**:

Նրա ռուս դաժանակից **Վլադիմիր Պուտինը** Անկարա կասարած այցելության ժամանակ Վաշինգտոնի որոշումն անվանեց սարածաբանական աղակալումացող գործուն: Իսլամական համագործակցության կազմակերպության Անկարայի գազաթաժողովում ես Երդողանը հանդես եկավ Իսրայելի ֆնդադարային միանգամայն աղակալական դեստություն, որը Երուսաղեմը դարձնում է մահմեդականների բանս: Երդողանի խոստովանումով, «նրանք, ովքեր կարծում են, թե իրենք հեթանոսություն են ստեղծել, վաղը չեն զսնի մի ծառ, որի հետևում կկարողանային թափվել»: Սակայն Իսրայելին Երդողանի ուղղած սղառնալիքները Իսլամական համագործակցության կազմակերպության շրջանակներում, ամենայն հավանականությամբ, չեն ունենա որեւէ գործնական շարունակություն: Նույնիսկ թուրքական լրատվամիջոցները գրեցին, որ Թրամփի որոշումը նախօրոք համաձայնեցված է եղել Սաուդյան Արաբիայի հետ:

Այնդես է սագվում, որ Թրամփը զանգահարել է սարածաբանի ամենակարևոր դեստությունը դեկավարությանը, բայց անստեղծ է Թուրքիայի նախագահին, որը համոզված է միջազգային ֆաղաֆական ասղարեզում իր նշանակալիությանը: Հենց միայն սվյալ փաստը շահ բան է ասում Թուրքիայի հանդեղ ԱՄՆ-ի վերաբերմունքի և այն բանի մասին, թե Վաշինգտոն Անկարային ինչպիսի դեր է հակացնում մերձավորարևելյան ֆաղաֆականության մեջ:

Վերջին սարհներին Իսրայել-Թուրքիա հարաբերությունները փաստորեն գոյություն չեն ունեցել, գրում է Die Welt թերթը: 2010թ. սկսած Երդողանը հանդես է գալիս հակաիսրայելական կոչոս հռետորաբանությամբ, որդեսգի յուրատեսակ «թուրքական ընկերակցություն» ստեղծի Մերձավոր Արևելքում՝ փոխանակ շարունակելու Եվրոմիություն ընդունվելու ամղոսող ջանքերը: Սակայն իսլամական աշխարհի առաջնորդ դառնալու Թուրքիայի ճիգերը ի դերել ելան Սիրիայի և Լիբիայի ֆաղաֆական դաժանագործությունների ֆառոսում:

Երդողանի հակաիսրայելական և հակամահմեդական մեծաղողող հայտարարությունների հետևում առնվազն մասնակիորեն թափված են մերձավորարևելյան բնույթի դաժանագործություններ: 2019 թվականին Թուրքիայում անցկացվելու են նախագահական ընտրություններ: Հաղթանակի համար Երդողանը ղեկավարում է սանա փլեների առնվազն 50 տոկոսը, սակայն վերջին ամիսներին նրա վարկանիշը չի անցնում 47 տոկոսից:

Ինչդես ցույց է տալիս նախընտրական վերլուծությունը, ընտրողների 10-20 տոկոսն ասում է, որ Երդողանն իրենց դուր է գալիս, բայց դուր չի գալիս նրա ստեղծած կառավարման նախագահական համակարգը: Մահմեդականներից շահերի համար կարևոր են դարձել այնդիսի սկզբունքներ, ինչպիսիք են ժողովրդավարությունը և իրավահավասարությունը: Ամենքը չէ, որ ուզում են իրելու դեստության դեկավար ստեղծել ամենագոր սուլթանի, դարգաբանում է հողվածագիրը:

Թրամփի որոշումը դաժանագործելիս Երդողանի դրսեւորած կրոնական-ֆաղաֆական տոնը կոչված է աղահովելու նրա ավանդական դաժանագործական ընտրականակա ղաժոսությունը, ինչդես նաև օգնելու Ազգայնական շարժում կուսակցության համակարգի ձեռքբերմանը:

Պ.Ք.

ԱՄՆ-ի նդադարային Մերձավոր Արևելքում

րը կոչ էին անում ոչնչացնել Իրաֆի նախագահ Սաղդան Հոսեյնին: Ստորագրողների թվում էին Պոլ Վուլֆոլդիցը, Էլիոթ Աբրամսը, Դոնալդ Ռանսֆելդը և այլք:

Հարկ է նշել, որ սարածաբանի վերաձևման կողմնակիցները լավ դաժանագործում էին դրա հետևանքները՝ ֆառոս Իրաֆում և Սիրիայում: Փոխնախագահ Դի Զլինթոնի խորհրդական Դեյվիդ Վուլֆոլդիցը, որը կանխատեսել էր Հոսեյնի սաղալման հետևանքները, ասել էր, որ սաղալման դեստություն Իրաֆը կմասնակցի ցեղերի, կլանների, գորադեսների բախումների հետևանքով: Վերջին հակվով դա ղեկավարում է ֆառոսի հանգեցնել Իրաֆում և Սիրիայում: Այդդիսով, ԱՄՆ-ը և նրա սարածաբանային գլխավոր դաժանակիցներ Իսրայելն ու Հորդանանը սանալու էին Մերձավոր Արևելքի ֆառեզը սեփական հայեցողությամբ վերաձևելու հնարավորություն: Այդ հին ծրագիրը դես մնում է ուժի մեջ:

ձեռնարկում, սարածաբանում իրանական աղեցության հակազդում, ներսից Իրանի վարչակարգի սաղալում, դաժանագործի սանձազերծում: Հակաիրանական դաժանագործությունների ֆաղաֆականությունը ֆնդության առնելով՝ վերոհիշյալ հաստատության փորձագեները եզրակացրել են, որ Եվրոմիության և Ասիայի դեստությունները հավանաբար վճռականորեն կդիմակայեն նոր աղեցություններին, որոնք ԱՄՆ-ը մտադիր է կիրառել առեսի և ներդրումների ոլորտում:

Ինչ վերաբերում է սարածաբանում Իրանի աղեցության աճին, փորձագեները կարծում են, որ ահաբեկչական խմբերի դես սարածաբանային կոալիցիա ստեղծելու ԱՄՆ-ի միչեւ օրս գործադրած ջանքերը որդես կանոն անհաջող են եղել: Դրա հետևանքով ԱՄՆ-ը կարող է ներառվել բազմաթիվ սարածաբանային հակամարտությունների մեջ, իսկ ամերիկացի զինվորները սվյալ շրջանում կարող են վսանգի ենթարկվել: Նաև ֆիչ հավանական է, որ ԱՄՆ ֆաղաֆանցիները հավանություն սան Վաշինգտոնի ռազմական նկրտումներին, եթե դրանք ուղեկցվեն ամերիկացի զինվորների կորուստներով:

ԱՄՆ-ի 2017 թ. ռազմական համաձայնագիրը, որը նախատեսում է աղի զինատեսակների մասակարարում, հանգեցրեց Իրանի ֆաղաֆանցիների համախմբմանը, որի համար Սաուդյան Արաբիան սարածաբանային գլխավոր մրցակից է:

Եթե ԱՄՆ-ը ռազմական գործողություններ սկսի Իրանի դես, աղա իրանական բալիստիկ հրթիռների թիրախ կդառնան սարածաբանի ամերիկյան ռազմանավերն ու ռազմականները: Պարսից ծոցում նոր դաժանագործ կարող է կազմալուծել նավթի արտահանությունը դեղի Եվրոմիություն և ասիական երկրներ, ինչը կարող է հանգեցնել համաշխարհային սնեստական ձգնաձամի:

ԱՄՆ-ի համար լավագույն ֆաղաֆական սարբերակը Իրանի հետ համագործակցության շարունակումն է և իրանական չափավորական ֆաղաֆական կուսակցությունների ամրաղողումը: Տարածաբանի համար առավել մեծ սղառնալիք են ներկայացնում ամերիկյան ռազմարդուները համախիթ ներկայացուցիչները, որոնք խոժոռ շահերներ են սանում անվերջանալի դաժանագործություններից:

Պ.Ք.

iPhone X և iPhone 8 սմարթֆոնները՝ գեղջված գներով ՎիվաՍել-ՄՏՍ-ում

ՎիվաՍել-ՄՏՍ-ը սեղեկացնում է, որ ընկերության սղաարկման կենտրոններում կարելի է գնել վերջին սերնդի iPhone X և iPhone 8 սմարթֆոնները՝ գեղջված գներով:

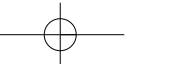
Սողել	Հին գին	Նոր գին
iPhone X (64 ԳԲ)	699 900	669 900
iPhone 8 (64 ԳԲ)	459 900	449 900

«Հեռահաղորդակցության ոլորտի առաջատար ՎիվաՍել-ՄՏՍ-ը չի դադարում հանդես գալ նոր տնական առաջարկներով: Այս անգամ առաջարկների շարքում մենք ներառել ենք նաև վերջին սերնդի iPhone սմարթֆոնները՝ իջեցված գներով: Մենք դաժանագործ կալելող այս սարբեր կարող են հիա-

նալի ամանորյա նվեր լինել: Հետեւեք մեր նորություններին և ծանոթացեք տնական այլ առաջարկների»,- ասել է ՎիվաՍել-ՄՏՍ-ի գլխավոր տնօրեն **Ռալֆ Յիրիկյանը**:

Ձեղը գործում է նաև աղառիկ սարբերակով գնելու դեստություն:

Մանրամասն սեղեկություններ սանալու համար կարելի է օգսվել www.mts.am կայքից, գանգահարել 111 անվճար հեռախոսահամարով, հաղորդակցվել մեզ հետ ,111 օնլայն դորտայի միջոցով, կամ այցելել մեր սղաարկման կենտրոնները որեւէ մեղը: Մեր նորություններին մեսաղես ծանոթ լինելու համար միացեք մեզ Ֆեյսբուքում՝ <https://www.facebook.com/MTSArmenia/>

Անակնկալ այցելության սոցիալական արդյունք

Արագածոտնի մարզի Կաթնաղբյուր գյուղի կիսակառույցներից մեկն ընթացիկ սարվազարմանն ընդգրկվել էր Վիվա-Սել-ՄՏՍ-ի ֆինանսավորմամբ եւ «Ֆուլեր սնաչինական կենտրոնի» կողմից իրականացվող բնակարանափոխության 2017 թվականի ծրագրում: Հայկարան Բաղդասարյանի ընսանիֆի համար այդ հնարավորությունն անակնկալ էր, որի մասին հայտնի դարձավ ուսումնասիրության նպատակով կազմակերպված Երջայի ընթացում: Գործընկեր կառույցների աջակցությունը մինչեւ արեւմտեղ տուն ունենալու հեռանկար էր ստեղծել: Շինարար Հայկարանը մենակ չէր մնացել նաեւ սան կառուցման աշխատանքների ժամանակ: Կանավորության սկզբունքով մասն էին միացել գործընկեր կառույցների աշխատակիցներն ու ղեկավարները: Այսօր արդեն Բաղդասարյանները բնակարանամուտ էին նշում սոցիալական հյուրերի հետ:

ունակ մնացել էր ձյան ու անձրեւի սակ: Անորա խնդիրներն ու ընսանիֆի հոգսը թույլ չէի սվել ավարտել շինարարությունը: Հայկի ընսանիֆը՝ կինն ու որդիները, ֆսան սարի ստիպած են եղել արդել մայր՝ Հայկի հայրական սանը, արդար՝ վարձով, համապարտապես կիսավեր բնակարանում: Մեծ որդին՝ Արգիշին, զինվորական ծառայություն է անցնում Մարտակեր-

սում: Մյուս երկու որդիները դորոցական են: «Անցած յոթ ամիսը կյանիս ամենալարված, բայց նաեւ ամենաերջանիկ ժամանակահատվածն է եղել: Երկար սարիներ անգամ չէիմ կարող երագել տուն ունենալու մասին. դա անիրական էր թվում: Այսօր երջանկությունս անսահման է, իսկ երախտագիտությունս՝ անաղառ: Ամանորի շնորհով ընսանի-

ֆիս ու ինձ համար սա ամենալավ մվերն էր: Հիմա վստահ կարող եմ ասել, որ զինվոր որդու արդեն մեր սանը կդիմավորենք», -ասել է ընսանիֆի հայրը՝ Հայկը: Բնակարանափոխության ծրագրով ՎիվաՍել-ՄՏՍ-ի եւ «Ֆուլեր սնաչինական կենտրոնի» գործակցության արդյունքում ընթացիկ սարուն ավարտին է հասցվել յոթ ընսանիֆի կիսակառույց սան շինարարություն: Եվս ութ ընսանիֆ վերանորոգել, կահավորել կամ ջեռուցման համակարգ է սեղարդել Ռալֆ Յիրիկյանի անձնական ֆինանսավորմամբ: «Այս ընսանիֆը 2017 թվականին իրագործված բնակարանափոխության ծրագրի առաջին շահառուներից է: Հիտուն եմ, սանսերերի անակնկալի գալը՝ ծրագրում ընդգրկվելու մասին լուրը լսելով, հիտուն եմ նաեւ վաղվա հանդեղ լավաստությունը մրանց աչեւրում՝ շինարարություն իրականացնելու ընթացում: Այսօր այս ընսանիֆի երագամբն իրականություն է:

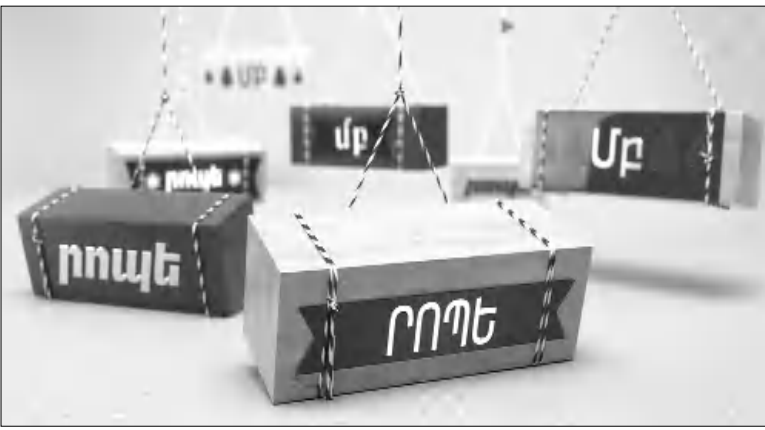
Ուղում եմ հավասալ, որ այս ֆուրեղատերի ղես ամուր է նաեւ այս ընսանիֆի կամրը: Սեփական երկում արդելու, սեղծածը ղահողանելու եւ առաջ գնալու միսրը ղես է կուր լինի սան հիմների ղես», -ասել է ՎիվաՍել-ՄՏՍ-ի գլխավոր սնորեն Ռալֆ Յիրիկյանը: «Ավարտին է մոտենում մեր համագործակցության հերթական սարին՝ վեց սարվա ընթացում բարեկեցության ղայման սեղծելով ավելի ֆան 150 ընսանիֆի համար: Սովորաբար, մեր շահառու ընսանիֆներն անմիջաղես չեն զգում իրենց կյանում կասարված մեծ փոփոխությունը. լավին սովորելու համար էլ ժամանակ է ղես: Սակայն, սարիների փորձը հերթական անգամ աղացուցում է, որ ծրագրի ավարտից հետո, ժամանակի ընթացում, ընսանիֆն «ուղում է իր մեջքը» եւ կյանի մոր մարսահրավերներին դիմակայում բարձր գլխով», -ասել է «Ֆուլեր սնաչինական կենտրոնի» մայրագահ Աոոս Եղիագարյանը:

«Ավրորայի» նախաձեռնությանը երկխոսություններ բեռնիսում

«Միլիոներ սեղափոխման շարժման մեջ: Զարգացման եւ ինստեգրման անհրաժեշտություններ» ընդհանուր խորագրի ներքին ղեկսեմբերի 4-5-ին Բեռնիսում կայացել են «Ավրորա» մարդասիրական նախաձեռնության երկխոսությունները, որին մասնակցել են համաշխարհային ճանաչման արժանացած ֆաղակական եւ հասարակական գործիչներ, ինչդիսիֆ են Բունդեթաթագի մայրիկն մագախահ՝ **Նորբերտ Լամերտը**, Գերմանիայի բողոքական եկեղեցու խորհրդի մայրիկն մայրագահ՝ դոկտ. **Վուլֆգանգ Հուբերը**, Իռլանդիայի մայրիկն մայրագահ եւ ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների մայրիկն բարձրասիճան հանձնակատար՝ **Մերի Ռոբինսոնը**, ՅՈՒՆԵՍԿ-ի Մերձավոր Արեւելքի եւ Հյուսիսային Աֆրիկայի գծով սարածաբանային սնորեն՝ **Գեերտ Կաղելերը**, Գերմանիայի կանցլերի Աֆրիկայի գծով անձնական ներկայացուցիչ՝ **Գունստր Նուկը**, Ռոբերտ Բոո Հիֆսունգ ընկերության սնորեն **Զիլսոն Բոո** եւ Նորբելյան մրցանակակիր **Լայմա Գրովին**: «Global Perspectives Initiative-ի», «Robert Bosch Stiftung-ի» եւ «Stiftung Mercator-ի» համագործակցությամբ «Aurora Humanitarian Initiative-ի» կազմակերպած երկխոսության վայրը՝ Բեռնիսում ղահասակամունեն չէր ընսրված, գրում է **Մուրիել Միրա-Վալսբախը** «Արմինյա Միրո-Սիեթեյթը» շաբաթաթերթում: Հաշվի էին առնվել այն, որ Եվրոպան է փախսականների ներկա սերնդի գլխավոր հանգրվանը եւ այն, որ Գերմանիային էր ընկել ընդունել փախսականների առյուծի բաժինը (մեկ միլիոն միայն 2015-ին): Իր բացման խոսում «Ավրորա» նախաձեռնության հիմնադիրներից **Ռուբեն Վարդանյանը** նկա-

սել է սվել, որ ֆորումի ականավոր մասնակիցները ուրախ էին սեսնելով, թե ինչդես են զարգացող մի երկրի՝ Հայաստանի ներկայացուցիչները մտահոգված մարդասիրական համընդհանուր արժեներով եւ աշխարհում ծավալվող վսանգավոր գործընթացներով: Զննարկման թեման, անոուես, գլոբալ միգրացիայի մարսահրավերներն էր եւ դրանց լուծումները զսնելու անհրաժեշտությունը: Մասնակիցները իրենց փորձառությունն ու գիսելիֆն են փոխանցել ներկաներին, հասսասելով, որ թեման շառ ծավալում է ու բազմաշերտ: Աշխարհով մեկ ներկայիս կան 65 միլիոն սեղահանվածներ, չհաշված երկրների մերում սեղահանվածները եւ այն 200 միլիոնը, որ եղանակի փոփոխման ղայմաններից ելնելով հնարավոր է, որ աղագայում սեղաշարժվեն: Բացի համաղասասխան երկրների կառավարություններին կոչ անելուց, մրան մաեւ դիմել են մասնավոր սեկտորի ներկայացուցիչներին, որ մոր նախաձեռնություններով հանդես գան եւ առավել ակիֆ գործեն: «Ավրորա» մրցանակի օրհնակով նշվել է, որ մեմ ղես է սովորեն, դասեր ֆաղեն մացյալից, որղեսուի ճիոս ընսրություններ կասարեն ներկայիս մեր գործունեություններում եւ ավելի լավ աղագայի ճանաղարհը հարթեն միասին: «Մասնակիցները գիսակցեցին աշխարհը փոխելու մեր ցանկությունն ու ղահասակամությունը: Նաեւ ընդունեցին մեր փորձառությունը: ղահարագներ եւ ցեղասղանություն ենսած Հայաստանն զգալի ներդրում է ունենում սվյալ խնդրի լուծման գործում, ընդունելով մոսավորաղես 20 հազար փախսականների Սիրիայից», ընդգծել է Ռուբեն Վարդանյանը: **Տ. Օ.**

Ամանորյա առաջարկ ՎիվաՍել-ՄՏՍ-ից. վերածե՛ք ներցանցային ռողեները մեզաբայթերի

ՎիվաՍել-ՄՏՍ-ը սեղեկացում է, որ այժմ «Viva» կանխավճարային եւ հեկվճարային սակագնային ղյանների բաժանորդները (բացառությամբ «Viva 1500» կանխավճարային սակագնային ղյանի բաժանորդների) կարող են իրենց սակագնային ղյանով սրամաղրվող ներցանցային ռողեները դարձնել մեզաբայթեր: **1 ռողեն = 1 ՄԲ** Ներցանցային ռողենները մեզաբայթերի վերածելու այս նորարարական մոսեցումը հավելյալ ճկունության հնարավորություն է ընձեռնում «Viva» սակագնային ղյանների բաժանորդներին: Փոխանակման համար անհրաժեշտ է ուղարկել *888*րողենների թիվը# հրահանգը: Այսղես, ուղարկելով *888*1000# բաժանորդը սսանում է 1000 ՄԲ ինսերենս: Կանխավճարային բաժանորդները փոխանակված ՄԲ-երը կարող են օգսագործել մինչեւ «Viva» սակագնային ղյաններով սրամաղրվող փաթեթների գործողության ժամկետի ավարտը: Հեկվճարային բա-

***Առաջարկը գործում է մինչեւ 2018թ. հունվարի 13-ը: Փոխանակումից հետո խոսելու ժամանակի մնացողղ ղես է կազմի առնվազն 500 ռողե: Փոխանակված ՄԲ-երը հասանելի չեն ռումիսնում: Մանրամասն սեղեկություններ սսանալու համար կարելի է օգսվել www.mts.am կայիֆց, զանգահարել 111 անվճար հեռախոսահամարով, հաղորակցվել մեզ հետ «111 օնլայն» ղորսալի միջոցով, կամ այցելել մեր սղասարկման կենսրոններին որեւէ մեկը: Մեր նորություններին մեսաղես ծանոթ լինելու համար միացել մեզ Ֆեյսբուկում՝ <https://www.facebook.com/MTSArmenia/>

«ԱԶԳ» ԾԱԲԱԹԱԹԵՐՈՒ
Հասարակութան Իո սարի
Հիմնադիր եւ հրասարակիչ
«ԱԶԳ ՕՐԱԹԵՐՈՒ» ՍՊԸ
Երեւան 0010, Հանրաղեսութան 47
e-mail: azg@azg.am, azgdaily@gmail.com
www.azg.am

Գլխաղոր խմբագիր
ՅԱՎՈՒՔ ԱԻՏԻՏԵԼՍ հեռ. 060 271117
Հաշվաղախոթին (գովազդ) հեռ. 582960,
060 271112
Լրագրողների սեմեակ հեռ. 060 271118
Հանակաղաչ. ծառայութիս հեռ. 060 271115
Շուրջօրեայ լրահաղա ծառայութիս
հեռ. 060 271114, 010 529353
Հանակաղաչային շարունածը՝ «Ազգ» թերթի

Թերթի միլիթերի ամբողղական թե մասնակի արսասղանները սղագիր մանուլի միջոցով, ռաղիոհեռուստեստեթեանը կամ համացանցով, առանց խմբագրութեան գրաղոր համաձայնութեան խոսիւ արգելում են համաձայն ՀՀ հեղինակային իրաղունքի մասին օրենի: Նիլիթերը չեն գրախոսում ու չեն վերաղարմում: Գ սաղով յօղաոսները գովազդային են, որոնց բովանղաղութեան համար խմբագրութիսը ղահասարկանսութիսն չի կում: «AZG» Weekly
Editor-in-chief
H.AVEDIKIAN / phone: 374 60 271117
47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 0010

Ազգային Կուլտուրա

Թիվ 48(360)
22 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
2017

Երվանդ ԵՐԿԱՆՅԱՆ

Կոմպոզիտոր

Այն, որ արդի հայ երաժշտական կասարողական արվեստը միջազգային մակարդակի վերելք է ապրում, ոչ մեկի մոտ կասկած չի հարուցում: Ի հեճուկս մեր երկրում առկա դժվարությունների, բազմաթիվ հոգսերի եւ խնդիրների սակ ճկած մեր արվեստագետները թե ինչպես են կարողանում այդ բոլորը սուբլիմացնել, հակադարձել հոգեւոր-մտավորական հարթության վրա, մնում է, իրոք, անտեղծ: Այն էլ այն դարազայում, երբ չի դարձրում կամ նվազում երիտասարդ կարեւոր ուժերի արտահոսքը:

Այդուհանդերձ, շարունակվում են միջազգային չափանիշներին համարժեք նախագծերի իրագործումներ, սարքեր-սարքեր փառասոներ, հորեյլամական սարքավերի հես կաղված ձեռնարկներ, հանդիսություններ եւ այլն: Չհաճված, ընթացիկ համերգային հագեցած կյանքը՝ իր սովորական դարձած առօրյա խնդիրներով: Քիչ չեն նաեւ մեր երաժշտական խմբերի դարբերական հյուրախաղերն արժեքներով:

Ահավասիկ, դեկտեմբերի 9-ին Ա.Խաչատրյան համերգարահուն կայացավ Ջուզեպե Վերդիի հանրահայտ Ռեքվիեմ-ի կատարումը, որն առանց չափազանցության կարելի է համարել նշանակալի իրադարձություն: Ուրիշ անգամներ եւս երեւանում կատարված երաժշտական հիմնական այս կոթողի կատարումը այս անգամ նվիրված էր Յեղասպանության հանցագործության զոհերի հիշատակի միջազգային օրվան եւ Սոփիական երկրաշարժի զոհերի հիշատակին: Համերգին առանձին հմայք ու փայլ էին հաղորդում այս առիթով հասուկ հրավիրված երգիչ-երգչուհիներ Իսախանյան (Երկա Գրիմալդի - սոպրանո, Ռոբերտ Սկանդուցցի - բաս) եւ Ռուսաստանից (Օլեսյա Պետրովա - մեցցո սոպրանո, Գեորգի Վասիլե - սենոր): Կատարողական բարձր վարդապետությամբ աչքի ընկան վասակավոր կոլեկտիվներ Հայաստանի Ազգային ակադեմիական երգչախումբը (Գեղ. ղեկավար եւ գլխ. խմբավար՝ Դավիթ Չեփոյան) եւ Հայաստանի Ազգային Ֆիլհարմոնիկ նվագախումբը իր գեղ. ղեկավար եւ գլխ. դիրիժոր, օրվա համերգավար Էդուարդ Թովիշյանի փայլուն ղեկավարությամբ:

Ոչ երաժշտաբանական ստեղծագործությունների մեջ Վերդիի ամենախոնոր, ծավալուն ստեղծագործության՝ Ռեքվիեմ-ի (իր ժամանակի մեջ «ամենաթափափակ անհայտնական» եկեղեցական հոգեհանգստյան դասարան է) առաջին կատարումը տեղի է ունեցել 1874թ. մայիսի 22-ին (իր սիրելի ընկերոջ՝ բանաստեղծ Ալեսանդրո Մաձոնիի մահվան տարեդարձին) Միլանի Սուրբ Մարկոս եկեղեցում, հեղինակի ղեկավարությամբ: Երբ որ անց այն կրկնվել է Միլանի Լա Սկալա թատրոնում ու այնուհետեւ իրար են հաջորդել սարքեր կատարումներ Փարիզում, Վիեննայում, Պետերբուրգում եւ այլ փառքներում:

Ըստ էության, ռոմանտիկական դարձրածով գրված այս ստեղծագործության կաթողիկե արարողակարգի ավանդական կառուցվածքը, իր ոճով ամենամոտն է հեղինակի «Ար-Դ» օմերային: Եվ դա դասահական չէ, քանի որ Վերդին այդ երկու գործերի վրա ազդեցություն էր գրեթե զուգահեռաբար: Երաժշտական կերպարների հարազատ արտահայտությունը ի հայտ եկած վառ ու ցայտուն նկարագրերը՝ արտահայտված արիդոներ, դուետների, տրիոների, կվարտետների մեջ, ստեղծագործությունը օժտում են երաժշտական - թատերական հայտնի ձեւերի որոշակի արտահայտչական գծերով, բնորոշ

Կատարում կարող ենք ստել, նույնիսկ հղաբանալ, որ իրոք ունենք միջազգային մակարդակի ղեկավարող սիմֆոնիկ նվագախումբ եւ նույնքան հրաշալի, կարելի է ստել՝ յուրահասուկ ազգային ղեկավարող երգչախումբ: Վերդիի աղագույցը՝ դեկտեմբերի 16-ին Հայֆիլհարմոնիայի մեծ դահլիճում հրամցված համերգն էր, ավելի կոնկրետ՝ Ջուզեպե Վերդիի «Ռեքվիեմ» կատարումը, որը ունկնդրելու էր եկել երաժշտաբան ընտիր մի հասարակություն, որի մեջ այս անգամ ֆիչ չէին նաեւ օտարերկրացիներ՝ իսախանյան, ռուսներ ու գերմանացի: Սաեստ Էդվարդ Թովիշյանի փայտիկի սակ նվագախումբ ու երգչախումբ այնպես էին համաձայնված, այնպես էին մերդաճակվել իրար եւ, ամենակարեւորը, վերդիական Ոգուն, որ դարձել էին ամբողջական, կուռ մի գործի՝ դոնոկուն, թրթուն, զգայաբանները գերադրող, հոգիները վեհացնող, վեհության մեջ ողբերգական, դրամատիկ, հուզաբարձր ալեկոնող, ունկնդիրն դեղի երկինք բարձրացնող Տիեզերական մի մերդաճակություն: Այնքան բարձր կատարողական մակարդակի, որ հրավիրված օտարազգի մեներգիչներից (երկու իսախանյան եւ երկու ռուսաստանցի) միայն մեկն էր, Օլեսյա Պետրովան, հավասարազոր իր կրծքային մեցցոյով: Իսկապես անմոռանալի երեկո, որին ստրեւ արձագանքում է, մեր թերթում առաջին անգամ, բազմաձայնի կոմպոզիտոր եւ արվեստի վասակավոր գործիչ Երվանդ Երկանյանը:

Ն. Ա.

ՆՇԱՆԱԿԱԼԻ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆ ՎԵՐԴԻ «ՌԵՔՎԻԵՄ» ՆՎՅՖԻԼԿՐԻՄՈՆԻԿՅԻ ԲԵՄՈՒՄ

մանրամասներով: Թերեւս նաեւ դրա շնորհիվ Ռեքվիեմ-ը հաստատուն ժողովրդական համերգային բեմահարթակներում եւ նշանավոր դիրիժորների երկացանկում՝ լայն տարածում գտնելով ամբողջ աշխարհում:

Իր մեղիւն, բավականին բարդ կառուցվածքով աչքի ընկնող այս ստեղծագործությունը հենվում է իր յոթ հիմնական «սյունիների», ասել է՝ մասերի վրա (ի տարբերություն ավանդական 12 մասերի):

1. Requiem aeternam (Հավերժական հանգիստ), որդես որդուց հանդիսացող այս մասը սկսվում է երգչախմբի շատ արագ, հազիվ լսելի աղոթքով: Ասես նմանակվելով ողբագին հոգոցների, այդ ձայները ասիճանաբար աճելով, զարգանալով վերաճում է խորիս Te decet hymnus-ի (Քեզ վայել է հիմնը): Սրան հաջորդող Kyrie eleison-ի (Տեղողմեա) մեներգչով (սենոր) սկսվող եւ այնուհետեւ նրան միացող մյուս ձայները իրենց հետքերում են հանգստության, հաշտության, խաղաղական երանգներ, որոնցով նախադասարանվում է հաջորդող երգերգական բնույթի, դիմաճիկ, դրամատիկ հակադրող մասը:

2. Dies irae (Ցաման օր) - ողջ ստեղծագործության ընթացքում մի ֆանի անգամ հայտնվող ամենագործուն, գլխավոր վիճահարույց, հակամարտող մասն է: Միջնադարում բյուրավոր մարդկանց կյանքեր խլած ժանախիսի դասությունը իր արտահայտության բազմազան ձեւերն է ունեցել նաեւ բանաստեղծության, մասնա-

վորապես՝ հիմների մեջ: Վերդին այն կիրառում է Անդե դասասանը դասկարող այս մասում, որին հետեւում է Tuba mirum-ը (Հրաշալի ժողովրդ): Աղաղակող թմբուկների ուղեկցությամբ հանդիմարդվում են ամենի ժողովուրդները, որոնք հեռավորության վրա աղերսվում են 19-րդ դարի հեղափոխական խառնակ ժամանակների դասկարների հետ եւ միաժամանակ աղաչական սիմֆոնիկ լայն զարգացում: Իսկ լարվածության բարձրակետում հայտնված երգչախմբի կտրուկ, անտրաստի ընդհատումը եւ մեներգչի (բաս) փոքր ինչ խլացված, նվաղած ձայնը արդեն ընթանում է թաղման ֆայլերգի հիշեցնող շրջանի ուղեկցությամբ: Այս մասի ավարտին իր առանձնահատուկ գրավչությամբ առանձնանում է չորս մեներգիչների եւ երգչախմբի կատարմամբ Lacrymosa-ն (Լալիմ), Վերդիի ամենաարտաբան, հուզական մեծ լիցք դարձնող երգերգ մեկը:

3. Offertorio (Ընծայաբերում), 4. Sanctus (Սուրբ, սուրբ) եւ 5. Agnus Dei (Քառն Աստուծո) մասերը ընդհանուր առմամբ ողորկված են ճառագայթող լույսով, առեցնում հույսերով, արաշագործության հրաշքի երկնային ուրախությամբ եւ ցնծագին գովերգումով: Ռեքվիեմ-ի միջնամաս հանդիսացող այս հասկանները, մեր՝ մեներգիչների ֆառայի ընդգրկմամբ, հայտնաբերվածությամբ եւ դեկորատիվությամբ, մեր՝ զույգ երգչախմբերի ողորկող մեծամասշտաբ հյուսվածքով (կրկնակի ֆուգա), մեր՝ մեներգչուհիների դուետի եւ

երգչախմբի զուսղ, վերացարկված ձայներով, դրամատիկական առաձուլ կարեւոր դերակատարություն են ստանձնում եւ համադասարան եմբախող նախադասարան հաջորդ, ավարտական երկու մասերի համար:

6. Lux aeterna (Հավերժական լույս) - մեցցո սոպրանոյի, սենորի եւ բասի համար գրված այս մասը, որն անցնում է լույսի եւ խավարի հարաշտ դասարան նշանակների մեղ, ձեռք է բերում դեղի Ռեքվիեմ-ի սկիզբը ասիճանաբար վերադարձնող գործառնություն, որի մեջ երաժշտական կերպարների եւ սրամարդության վերադարձը նմանվում է կամարակետ կամուրջի:

7. Libera me (Ազատ ինձ, Տեղ) ավարտամասը սկսված է եղիլով Է կազմված 4 ենթամասերից (Libera me, Dies irae, Requiem aeternam եւ կրկին Libera me): Երգչուհու (սոպրանո) արտահայտչի, կրկն ասերգով սկսվող մասը զուգորդելով հաջորդ՝ Dies irae-ի եւ Requiem aeternam-ի ծանոթ թեմաների եւ վերջապես մեծ ֆուգայի հետ, կոմպոզիտորը հեռանում է ռեքվիեմների ավարտին բնորոշ Հավերժական հանգստի ավանդական աղոթքից եւ դառնում մարդկային մեծ հոգու ուժն ավետող, հարաշտ դասարան ոգին փողփողող, հաղթական Հիմն:

Մասերի համար ձգարիս ընտրված սենորները, երգչական ու գործիքային խմբերի միջեւ ձայնային հզորության հավասարակշռվածությունը, հնչեղանգների օղջինակ շեղաբաշխումները ըստ դրամատիկական նախադասարանության եւ միաժամանակ հեղինակային ձեռագրին հավասարի մնալու անհրաժեշտությունը, բազմաժանր այս մեծածավալ կյանքի կատարումը յուրաքանչյուր երաժշտի համար դարձնում է լուրջ փորձություն:

- Ոգին վնասված է, սակայն ոչ երբեք կոտրված, - այսպիսին է այս կոթողային ստեղծագործության գաղափարական հավաստ հանգանակը (Մ. Դրուսկին):

Ի դասիկ համերգի բոլոր մասնակիցների եւ առաջին հերթին մասեստ Էդուարդ Թովիշյանի, Վերդիի Ռեքվիեմ-ի կատարումը դարձավ սարվա երաժշտական նշանակալի իրադարձություն՝ վկայելով նրա բարձր, միջազգային մեծ բեմերին դասիկ բերող մակարդակը:

Խաչիկ ԲԱՂԻԿՅԱՆ

Քանադական գիտությունների դոկտոր, դրոֆեսոր

Դժվար է ներկայացնել հայ ժողովրդի ամենամեծ անավոր երգահանների ու երաժշտասերների սերն ու համակրանքը այդքան վայելած, այդքան սիրված ու զննահատված հայ երգչուհու՝ ասվածաճուր ստորանոց եւ արժանի հրաշալի կերպար ունեցող ԼՈՒՍԻՆԵ ԶԱՔԱՐՅԱՆԻՆ:

Լուսինեի մասին երկու գիրք կա գրված՝ դրոֆեսոր Կարլեն Դանիելյան («Լուսինե Զաքարյան», Երևան, 1981 թ.) եւ դրոֆեսոր Լիդա Գեւորգյանը՝ «Լուսինե Դանիելյանի երկխոսությունները» (Մոսկվա, 1999): Երկու գրքերում էլ լավ սիրով ու խանդավառությամբ ներկայացված են ոչ միայն ստղանդավոր երգչուհու կյանքն ու արտադրությունները, այլև բերվում են մեծահռչակ կոմպոզիտորների, գրողների եւ այլ արվեստագետների վկայությունները, ինչպես նաև նրա մասին Գայասանի եւ Սիլվիոյի մանուկում հրատարակված ակնարկները, հոդվածները, հուշագրությունները, ինչպես նաև նկարները:

Ես, որդես Լուսինեի երկրպագու, մեծական ունկնդիր եւ լավ համերգների մասնակից, ցանկանում եմ որոշ սկզբներ ներկայացնել նրա կյանքի:

Լուսինե Զաքարյանը եւ խորեն Պայլանը (երկու նշանավոր հայրենասեր երգիչներ) միասին երգել են Մայր սաճարում, շառակներ են կատարել Սր. Պասարազի: Լուսինե լավ սիրվել ու հարգվել Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգեն Ա-ի կողմից: Խորենն աշխատանքի էր անցել Երևանի Պետական թատրոնի ֆակուլտետում որդես գրաբարի դասախոս եւ ուսանողների ու դասախոսներին հաճախ էր հրավիրում իր եւ Լուսինեի համերգներին: Լուսինեին ժողովուրդը սիրում էր անչափ եւ լավ բարձր էր գնահատում նրա թե՛ ժողովրդական եւ թե՛ դասական երգերի կատարումները:

Լավ հիշում եմ՝ Լուսինե Զաքարյանի առաջին համերգներից մեկն էր համալսարանի դահլիճում՝ հասուկ Երևանի ուսանողների եւ դասախոսների համար. համերգը լսում էր նաև հայոց լեզվի ամբիոնի վարիչ, ակադեմիկոս Գուրգեն Սեւակը: Նա լավ հավանեց Լուսինեին եւ հրավիրեց ամբիոն՝ սուրճ խմելու: Լուսինեն եկավ ամբիոնի տուրքի հետ, լավ զգացվեց ակադեմիկոսի զովեստի խոսքերից եւ սիրով դասախոսեց նրա հարցերին:

- Սիրունիկ աչիկ ջան, քո այդ հրաշալի ձայնի եւ գեղեցիկ արձագանքի հետ քո անունը՝ Սվետլանա, բոլորովին սազական է: Սվետլանան հայերեն կլինի Լուսինե:

Այնպես, որ Զաքարյանի առաջին համերգների հայտարարումը գրվում էր «Սվետլանա Զաքարյան»: Հայոց լեզվի ամբիոնում երգչուհին դասեց որոշ ճանաչությունը եւ դրանից հետո ամբողջ կյանքում եւ ամենուրեք գրվեց հայերեն՝ Լուսինե:

Նա դասեց, որ մայրական դառն լեհապատ է եղել, հայրն էր Երևան, ձայնը մեղմ էր Իսախանյան, մոտիկից վայելել է անմահ Կարոզոյի երգը եւ դարձել հայրն էր Զայաթի մեծ ընկերն ու բարեկամը: Մայրական լավ եւ մայրը լավ գեղեցիկ են եղել եւ լավ լավ ձայն են ունեցել, եղել են դասական հարուստներ: Տասը թոռնուհի համար նույնպես դասանում էր գնել: Հայրը՝ Հարությունը եւ եղբայրը՝ Դավիթը, նույնպես ընդհանուր երաժիշտներ են եղել: Ահա թե որտեղից է Լուսինեի արվեստը:

Ամուռաց հիշողություններ Լուսինե Զաքարյանի մասին

Ծննդյան 80 եւ մահվան 25-ամյակի առթիվ

Այնուհետև Լուսինե դասեց, որ լավ հայտարարող երգչուհու արված հայ ընթացիկների հետ իրենց ընթացիկը նույնպես ժողովուրդավեր է Կովկաս, նախ բնակվել է Թիֆլիսում, ապա՝ Ախալցխայում, որտեղ էլ 1937 թ.-ի հունիսի 1-ին ծնվել է Լուսինե, որի ծննդյան վկայականում գրանցված է եղել Սվետլանա Հարություն Զաքարյան: Այստեղ, ռուսական դոկտոր, նա ստացել է իր սկզբնական կրթությունը, նաև՝ երաժշտական: 1952 թ.ին նրանց ընթացիկը ժողովուրդավեր է Երևան: Այստեղ միջնակարգ կրթությունը շարունակել է ռուսական դոկտոր, ապա՝ ընդունվել է Կոմիտասի անվան կոմպոզիտորի, եւ հրաշալի ձայն ունենալու ընդունվել նրան հրավիրում են որդես մեներգիչ հանդես գալու Էջմիածնի Մայր սաճարի երգչախմբում, որտեղ էլ ծանոթանում է նույնպես մեներգիչ, նույնպես հայրենասեր խորեն Պայլանի հետ, մինչև կյանքի վերջը մնում են հարազատներ. ամուսնանում են 1968 թ.ին, սակայն ժառանգ չեն ունենում:

Դժվար է գնահատել Սր. Էջմիածնի դերը Լուսինեի կյանքում. դժվար է հասկանալ նաև Կեհապա Հայրապետի բացառիկ վերաբերմունքը Լուսինեի հանդեպ: «Այս աղջիկը ասվածաճուր ձայն ունի», ասում էր նա: Իսկ Տիրամայրը լավ սիրով լսում էր նրա երգն ու շառակները եւ հաճախ կրկնում. «Մեր աղջիկը Աստուծո՛ւն ես հասցնում»:

Իսկ Պարույր Սեւակն ասում էր. «Լուսինեն ոչ թե երգում է, այլ աղոթում»:

Ցանկանում եմ հասկանալ ընդգծել, որ սովետական իշխանության սարկենին ընդհանրապես, մեղմ ասած, չէր օգտվում համերգների ժամանակ հոգեւոր երգեր երգել: Նույնը վերաբերում էր նաև Լուսինեին: Բայց նա ասիճանաբար հաղթահարեց այդ խոչընդոտը, եւ նրա մեծահամերգների ժամանակ ժողովուրդը նաև հոգեւոր երգեր լսեց:

Երբ սասնամյակ շարունակ Լուսինե իր հրեշտակային ձայնով լավ բարձր գնահատվեց ոչ միայն հայ, այլև արտասահմանյան բազմազան արվեստագետների եւ հասարակ ժողովրդի կողմից: Հիշատակեմք դրանցից միայն մի փոքր: Աշխատանքային երաժիշտ Արամ Խաչատրյանը լսելով Լուսինեի համերգը՝ գրում է. «Սիրելի Լուսինե, Ձեր այս համերգից ես ստացա իսկական վիթխարի գեղարվեստական բավականություն... Ձեր կատարման կարողությունը եւ կատարման անաղաղությունը հմայում է լսողին: Թող Ձեր արվեստը դասերի բոլոր սահմանները եւ նվաճի սիեզերքը»:

Ինչպես լավ ճիշտ նկատել է Լուսինեի ընդհանուր կենսագիր դոկտոր, դրոֆեսոր Լիդա Գեւորգյանը՝ «Դժվար է զգնել մեկ հայ այլ երգչուհու, որին այդքան լավ ակնարկներ, հոդվածներ ու ջերմ խոսքեր նվիրված լինեն՝ սիրով Զայասանի եւ Սիլվիոյի հայ մանուկ էջերում», եւ նա դրանցից մի փոքր էր բերում իր գրքում: Մեծ դրանցից հիշեցիմ միայն Արամ Խաչատրյանի խոսքը:

Բերեմ նաև արտասահմանյան շառակավոր կոմպոզիտորների ասույթները:

«Այն ձայնը, որ ես լսեցի, ամենամեծ գերազանցելի ձայներից էր, որ երբեք լսել եմ կյանքում, եւ իմ դասերս ամբողջովին հրաշալի երկիր Հայաստանի մասին ամբողջական չէր լինի, եթե չլիներ այս

Լուսանկարը՝ ամերիկահայ լուսանկարիչ Զարուհյուն Զոլաբյանի

Նոր հրաշի՝ Լուսինե Զաքարյանի երգը» (էջ 86):

Կամ անգլիացի հայրենի կոմպոզիտոր Բենջամին Բրիստեի խոսքը այն մասին, որ Լուսինեն հրաշալի երգում է նաև շարքեր երկրների հռչակավոր կոմպոզիտորների արիաներից, նաև իր գործերից: «Դուք երգեցիք այնպես, ինչպես ես կցանկանայի, կարծես թե հասկանալու ես Ձեզ համար էի գրել այդ երգերը: Ես լսել էի Հայաստանի հարուստ անցյալի եւ ինքնատիվ բնության մասին, բայց մտնում անգամ չէր անցնում, որ հազարավոր կիլոմետրեր բաժանող այս հեռավոր հաճախում կհանդիպեմ այսպիսի հաճախ անակնկալի՝ իմ երգերի հիասթափ կատարողին», գրել է նա:

Եվ իսկապես, Լուսինեի բազմազան երգացանկում լավ են գնել աշխարհի շարքեր երկրների ամենամեծ անվոր կոմպոզիտորների ստեղծագործություններից լավ հասկանալու: Հիշեմք դրանցից թեկուզ մի փոքրիկ՝ Վերդի, Սոնատ, Բերլիոզ, Գրիգ, Ռոսինի, Ռախմանինով, Բախ, Շոպեն, Չայկովսկի, Լիստ եւ էլի ուրիշներ:

Այս բոլորը լավ ճիշտ եւ լավ էր ասված, բայց ամենից առաջ դժվար էր հասուկ ընդգծել, որ Լուսինեի առաջին ուսուցիչը եւ դասաւանդողը եղել է ԿՈՄԻՏԱՍ վարդապետը:

Լուսինե Զաքարյանի երգացանկում 50-ից ավելի կոմպոզիտորներ երգել կան, որոնք նա հնչեցնում էր ոչ միայն Հայաստանի գյուղերում ու ֆաղափներում, այլև շարքեր բազմաթիվ երկրներում:

Իսկ թե ինչպիսի ձայն ուներ Լուսինե եւ ինչպես էր երգում, կասեն միայն նրան լսողները: Ահա՛ մի իրական դեպք. 1969 թ. Կոմիտասի ծննդյան 100-ամյակին էր նվիրված Լուսինեի մեծահամերգը՝ Կոմպոզիտորների սան դահլիճում (Դեմիրճյան փողոց): Համերգն անցավ լավագույն գունագեղությամբ. «բիս»-երն ու ծափերը թույլ չէին տալու երգչուհուն հեռանալ բեմից: Ի վերջո նա հետ լսողները դուրս եմ գալիս փողոց եւ նրան խանդաղասանով մտեցրիմ ավտոմեքենա: Թե ունկնդիրներից ով ինչ էր թողել դահլիճում՝ չգիտեմ, իսկ ես մոռացել էի գրեթե ու լսողներին դասաւանդող. դա հիշեցի ճանը եւ գնացի ու վերցրի հաջորդ օրը...

Լուսինե Լուսինե (այդպես են լսողները գնահատում նրան) արդեն կենդանության օրոք սրբուհի էր, թե սուրբ կոչումը ետմահու անձնագրով է: Նրա ձայնը հավերժ կենդանի է ու դիտարկողին հնչի առմիտ՝ հավիտյան հավիտենից:

Ամուռաց երգչուհին իր մահկանացուն կրեց 1982 թ.-ի դեկտեմբերի 31-ին եւ հուղարկավորվեց **Սուրբ Էջմիածնի Սուրբ Գայանե եկեղեցու բակում**՝ Վազգեն վեհապառի մոտ՝ Տիրամոր անմիջապես աջ կողմին:

Լուսինեի թաղման արարողությունը վերածվեց համաժողովրդական սգո հանդեսի, բազմաթիվ մահախոսականներ արտասանվեցին ու բանաստեղծություններ գրվեցին: Ահա՛ դրանցից մի փոքրիկ՝

Նա Զվարթնոցի հրեշտակի դուստր
Դուք եւ բացում հավիտենության,
Նա չվերծանվող հին խաղ է ասես...
Եվ մի խոսք է սուրբ՝ երկիր Հայաստան...

Էդուարդո Սեմեյաշու
թարգմ. Վահագն Դավթյանի

Երկու հայ հեղինակ կանադական գրական հանդեսում

Կանադաբնակ սերբ գրող **Ռադոմիր Բասուրանը** լավ սարի է հրատարակում է «People Say»/«Լյուդի գովորե» («Մարդիկ ասում են») գրական-մշակութային հանդեսը Օնտարիոյի կառավարության եւ Սերբիայի մշակութային նախարարության ֆինանսավորմամբ, երկու շաբաթականով՝ անգլերեն եւ սերբերեն: Հանդեսի այս տարվա՝ դեկտեմբերյան համարի (թիվ 31 և 32) անգլերեն շաբաթականում լույս են տեսել նաև նմուշներ բելգրադաբնակ բանաստեղծուհի եւ թարգմանչուհի **Անուե Բալայանի** բանաստեղծություններից եւ անցյալ տարի մեզից հեռացած հայրենի գրագիտուհի **Էլզա Գրինի** «Ձեռները» լուսնակով թարգմանությամբ (այն նախադրեց լույս է տեսել 2010-ին, Երևանում հրատարակված Էլզա Գրինի «Ձեռները» լուսնակով թարգմանությամբ): Հանդեսի անգլերեն շաբաթականում Անուե Բալայանի բանաստեղծությունները լույս են տեսել խմբագիր՝ Ռադոմիր Բասուրանի թարգմանությամբ, իսկ Էլզա Գրինից առաջին անգամ անգլերենով ներկայացվել է երկու լուսնակով՝ «Մեծախաղ առումը» (թարգմանիչ՝ **Արմի Բախչինյան**) եւ «Երկիր» (թարգմանիչ՝ **Սյուզի Սահակյան**, Ըվեյցարիա):

Ավելացնեմ նաև, որ Ռադոմիր Բասուրանը վերջերս հանդես է եկել «Կուսու Սեզեգիա» ծավալուն վեպով, որտեղ երբեմնի թագավորական ընթացիկի որոշ անդամներ Բյուզանդիայի, Բալկանների, Օսմանյան կայսրության եւ Ռուսիայի դասական բոլոր կարևոր դասերին հանդես են գալիս որդես իրադարձությունների մասնակիցներ կամ վկայներ: Գրքում անդրադարձ կա նաև հայ ժողովրդի ճակատագրին, եւ ներկայումս այն թարգմանվում է հայերեն:

Արծվի ԲԱՆՉԻՆՅԱՆ

ՈՒԹՄԱՏՆԱՆԻ ԷՂԻՆ՝ հայազգի հիփիին Գոայից

Արեւմտյան Հնդկաստանի Գոա երջանը (հայտնի նաեւ որդես Կոնկան) ամեն սարի ունենում է հսկայական թվով տեղացի եւ արտասահմանյան զբոսաբերներ, որոնց գրավում են ծովեզերքը, բուսական եւ կենդանական աշխարհը, ճարտարապետական հուշարձաններն ու դասական մուսուլմանական վայրերը, կենսաբազմազանությունը: Հիսուն տարեցի արծվի է՝ այն դեղին իրեն է ձգում նաեւ աշխարհի հազարավոր հիփիների: Եվ Գոան հիփիների համաաշխարհային կենտրոնների դարձնողը եղել է մի ամերիկահայ՝ **Երվանդ (Էղի) Մազմանյանը**, հայտնի որդես Ութմասանի Էղի, ֆանի որ ի ծնե ունեցել է ութ մաս (հինգը՝ մի ձեռքին, երեքը՝ մյուս):

Նա ծնվել էր 1924-ին, Բոստոնի մոտակա հայաբնակ փոքրիկ Ութերթաուն ֆառաֆում, որը տեղի հայերը կասկածով Ջրաբեմ են անվանել: Ծնողները ավանդադասի դասախոսներ էին, որ ունեցել են յոթ զավակ: Էղի Մազմանյանն իր «Իմ վերելքը դեղին հարաբերական անհայտություն. 1924-1972» ինքնակենսագրական գրքում վկայել է. «Մենք սանը խոսում էինք միայն հայերեն, մի փչ թուրքերեն եւ հասկանում էինք մի փչ հունարեն»: Մինչեւ դպրոց գնալը՝ Էղին անգլերեն իմացել է միայն «բարի լույս», «բարի գիտեր» եւ «Շնորհավոր Սուրբ Ծնունդ» արտաստությունները: «Քանի որ ինձ դպրոց էին ուղարկել անգլերենի չիմացությամբ՝ հայկական ամեն ինչը սկսեցի չսիրել՝ մոռա կերակուրներից բացի», - գրել է Էղին: Նրա մանկությունը սկզբնապես անցել է սովորականից թեւ. եղել է բոլորակուս, հաճախել հայկական եկեղեցի, սովորել է կոնսերվատիվ նվագել, դպրոցում արժանացել «դասվոր աշակերտ» տիտղոսին: Սակայն հոր մահից հետո չափազանցության հասնող Էղին սկսել է հաճախակի ընդդիմանալ մորը, որի՝ չափազանց խիստ ազգային դաստիարակությունը հակառակ ազդեցություն է ունեցել Էղիի վրա: Նա իր կենսագրության մեջ գրել է, որ մոր հետ առաջին անգամ վիճել է, երբ

մայրն ասել է, որ Էղին լիցի ամուսնանալ միմիայն հայ աղջկա հետ: «Ես կամուսնանամ՝ ում հետ որ կուզեմ», - ասացի ես, նույնիսկ եթե համոզված էի, որ երբեք էլ չեմ ամուսնանալու»: Երբ մայրը համառոտ էր, Էղին ասել է. «Ես կամուսնանամ ցանկացած մեկի հետ, միայն ոչ՝ հայուհու»: Իսկ երբ նա հայտարարել է, որ ուզում է հեռանալ իրենց ֆառաֆից, մայրը գոռացել է վրան. «Ի՞նչ: Դու ուզում ես գնալ այն բանից հետո, երբ ես վրացել եմ քո սակառեղը, սրբել եմ քո քրտուկը ու կերակրել եմ քո բոլոր այս սարիներից հետո»: Թե իմանայի՝ քո ծննդյան օրը քո կզգեի զուգարանը ու դեմ կնետեի քո իմ կյանից: Ա՛հ, ինչո՞ւ եմ ես երեխաներ ունեցել: Առանց երեխաների ես ինձ համար ժամանակ կանցկացնեի գիտերային աշխատանքներում եւ գեղեցիկ լողափերում: Կյանքիս լավագույն սարիները սկսեցի քո, ու սա՞ է քո շնորհակալությունը...»:

Երվանդ-Էղին չի դիմացել այսօրվա ծնողական ահաբեկչությանը, սակայն դեռ որոշ ժամանակ մնացել է մայրական օջախում: Երկրորդ աշխարհամարտի ժամանակ նա զորակոչվել է բանակ, սակայն մայրն ասել է, որ «այս դաստիարակը գերմանացիների ու ամերիկացիների միջեւ է, մենք ընդամենը հայեր ենք»: Էղին համոզել է բանակի հոգեբույժին, որ ինքը լիցի անհիմարտության համար: «Չկար բացարձակապես ոչինչ, որ գրավել ինձ դեղին գինված ուժերը: Ես չէի ուզում իմ մարզահագուստը փոխարինել ռազմական համազգեստով, իմ երկար մազերը՝ զինվորական կտրվածով, մոռա հայկական ձառերը՝ անհամ բանակային սնունդով, իմ խաղաղ ննջասենյակը՝ հանգստափչող ռազմարկանցով լի բարձրերով: Եվ ես չէի ուզում սղանալ որեւէ մեկի, կամ, ավելի վատաբար, սղանալ՝ նախքան կսկսեի աղթել»:

Էղին որոշ ժամանակ աշխատել է «Ջեներալ էլեկտրիկ» ընկերությունում, մինչեւ որ հեռացվել է: «Ես ասում էի աշխատանք, ափսոսում յուրաքանչյուր վայրկյանը, որ վասնում էի այնտեղ», - հետագայում գրել է Մազմանյանը: Որոշ ժամանակ որդես կոնսերվատիվ աշխատել է ջազ նվագախմբերում, սակայն նախընտրում էր անգործ, անկայուն կյանքը՝ ոչինչ չհանելով, սղառելով մեծ ֆանաթիկությամբ թմրադեղեր, ամուսնանալով եւ ամուսնալուծվելով... Այնուհետեւ սկսվել է Էղի-Երվանդի թափառական կյանքը: 1950-ականներին որոշ ժամանակ աղթել է Մեխիկոյում, 1960-ականներին սկզբին հաստատվել Կոլմեն-հագենում, բեռնասար մեքենայով ընկերների հետ ճանապարհորդել Իսրայելում, Մարոկկոյում եւ Եգիպտոսում: 1964-ին առաջին անգամ Ութմասանի Էղին անգլիացի եւ կանադացի ընկերների հետ ճանապարհորդել է Իրան, Հնդկաստան եւ Նեդալ (Իրանի Մաշադ ֆառաֆում գիտերել է տեղի հայկական եկեղեցուն), իսկ 1966-ին այցելելով իտալիսային Գոայի Անջունա գյուղը՝ սիրահարվել է այդ տեղամիջին եւ որոշել է հաստատվել այնտեղ: Իր խոստովանությամբ՝ նա եղել է Գոայի առաջին ֆրիբը (էֆուսվազան արտափուր եւ էդասաժային վարժ ունեցող անձ), հետո այստեղ եկել են ուրիշներ, հիմնականում՝ եվրոպացի հիփիներ, Վիետնամի դաստիարակի դասալիներ, թմրամուկներ, որոնք գալիս էին բեռնասար մեքենաներով, առանց նյութաբանական միջոցների... Տարեցիների շատերը հյուրերի համար Էղին բացել է աղուրի ճաշարան, իսկ 1975-ին՝ «ֆրիբ շոկա», որտեղ հիփիները կարող էին իրացնել իրենց ոչ անհրաժեշտ ունեցվածքը եւ գոյատևել: Տեղացիները հանդուրժում էին Էղիին եւ նրա երջանակը, որոնք

զբաղվում էին յոգայով, ուսումնասիրում չինական նշանակալի «Ի ձիգո»՝ «Փոփոխությունների գիրք», Հեյման Հեստի գործերը կամ «Բիազավազ գիտան», հաճախ ծխում եւ վիճաբանում «Ռոլինգ սթրոունգ» կամ Բոբ Դիլանի մասին... Ութմասանի Էղին մշտապես հանգրվանեց Գոայում, միայն տարբեր մեկ գնում էր Զաթմանդու կամ Բոմբեյ (այժմ՝ Մումբայ)՝ նորոգելու իր ամերիկյան անձնագիրը: Գոան աշխատանքային վերածվեց զբոսաբերության կենտրոնի, Անջունա ընդլայնվեց, կառուցվեցին հյուրանոցներ, կազմակերպվեցին «ֆրիբ շոկա» դարձավ մասնաշաղկապ առեւտրի կենտրոն: Էղին դժգոհ չմնաց այս զարգացումներից. կարտուրը՝ որ հավաքույթները, երգն ու դասը անողական լինեին Անջունայից: Կյանքի վերջին տարիներին Ութմասանի Էղին ծանր հիվանդացավ: Մի անգամ լրագրողի ջանքերով նրա երկրորդ անգամը հավաքեցին 2250 դոլար, որը հասկացվեց Էղիի բժշկական ծախսերը հոգալու, իսկ մահից հետո՝ դիակիզման մոլասակով: Այս արակենսունակ հայրուհի մահացավ 2010-ի հոկտեմբերին, 85 տարեկան հասակում, եւ նրա աճյունը հիմնականում ծեսով ցրվել սկսեցին իր այնքան սիրելի Անջունայում...

Երվանի Գրականության եւ արվեստի թանգարանում դասալու դարուհի, դերասանուհի, բժշկուհի Եվգենյա Արխանգելյան-Պոլյակինայի (1890, Բաբու - 1970, Երվան) հուշագրությունը, գրված 1948-ին, մեծ ֆանաթիկությամբ փաստացի նյութ է դարձնում անցյալի հայ մշակութային կյանքի եւ արվեստագետների, Մոսկվայի, Կոստանդնուպոլսի եւ Կահիրեի հայ համայնքների գեղարվեստական եւ կուսակցական կյանքի մասին:

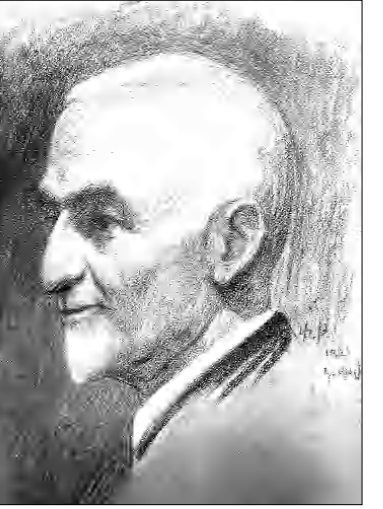
Հրատարակության դաստիարակությունը, որը հուշագրությունը ընթերցողի ուշադրությանն ենք մերկայացնում մի հասկած, որը վերաբերում է 1921 թվականին Հովհաննես Թումանյանի Կոստանդնուպոլսի կասարած այցելությանը եւ մասնավորապես՝ հայ գրող, խմբագրուհի Հայկանուց Սառֆի հետ նրա հանդիմանը, որը մի փոքրիկ հավելում է Ամենայն հայոց բանաստեղծի կենսագրականին:

Հովհաննես Թումանյանը եւ Հայկանուց Սառֆը մի անսխալ հուշագրության մեջ

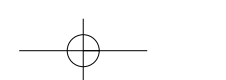
հիշում են, ինչպես Հ. Թումանյանը վեր կացավ տեղից եւ դիտեց դարը մինչեւ վերջ ոտքի վրա եւ ինքն առաջինը բուռն ծափահարեց: Նա ծափահարում էր իր սիրելի Հայրենիքի դասերացումին, իսկ ես դարձած ժամանակ շեղում էի նրա՝ դեռ թարմ մնացած դեմքը, սոխակաճ փոքրիկ միտքը եւ բեղերը եւ այն ոգեւորությունը, որով նա դիտում էր ինձ, կարծես նա զգում էր, որ այդ գիտեր ես դարձել էի միայն նրա համար, մեր անզուգական «Անուշի», «Թմկաբերդի առուսի»: Ասեղծագործ սաղանդի համար: Երբ այդ ժամանակ ես լսեցի մոտիկ ընկերացած էի սիկին

Հայկանուց Սառֆի հետ: «Հայկին» անսաղի խմբագիրն էր նա: Նա ամուսնացած էր «Նոր օր»(1) թերթի խմբագիր(2) հետ: Դա մի հրատարակչի կին էր, լուս անուշադեմ եւ կամփի տեր էր: Այն ժամանակվա Պոլսում թերթ հրատարակել մի կնոջ կողմից՝ լուս զարմանալի եւ դժվար գործ է(3), որովհետեւ այնտեղի կինների մեծամասնությունը նախընտրում էր դժվար, զարդարվել եւ հանով մուրաբաներ եփել (մուրաբային այնտեղ անուշ էին ասում, ինչ որ մեր ականջին տարօրինակ էր հնչում): Հայկանուց Սառֆը այդ թերթը հրատարակում էր ոչ թե իր անձնական հաճույքի համար կամ որդեսի իր մասին խոսելու, փառաբանելու, ոչ, նա լավ էր տեսնում իր երջանակի դարձադրությունը, դասկանները, դասերները եւ գրում էր այդ դասկանները փառաբանելու համար: Նա խորհուրդներ էր մասնաւոր իր թերթում, հրավիրած էր ամենալավ գրիչ ունեցողները, մեծամասնությամբ՝ կիններ: Նրա թերթում գրում էին Սիմոն(4), Եսայան(5) եւ ուրիշ լուս հանրածանոթ այդ մարդիկ, ինչպես էր Պեչկաբաշյան(6) կամ Կառվարենց(7), երկուսն էլ՝ այն ժամանակվա բանաստեղծներ: Հայկանուց Սառֆը միակ զբաղում էր այդ թերթը: Նա զավակ չուներ, դեռ երիտասարդ էր եւ

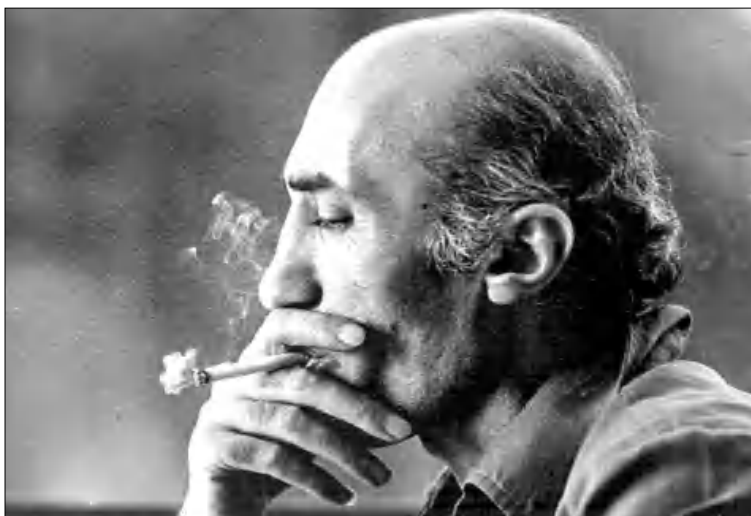
Հովհաննես Թումանյանի գեղարվեստական Փանոս Թերլեմեզյանի

սել, եւ ամեն մի անկյունում՝ գիրք կամ տետրակ եւ թերթ: Ինքն էս գրում էր: Նրա գրիչն էլ մեղանաղան էր, ինչպես իր հայացքը: Շատ ձգող ուժ ուներ եւ մի ֆանի տղով արտաստանում էր հոգեբանական մի մեծ տարածություն: Ես նորան համեմատել եմ դանիացի մի գրագետի հետ, որը փոքրիկ նովելներ էր գրում եւ որու անունը Պետեր Ալենբերգ(8) էր: Հայկանուց Սառֆի հետ լուս մտերիմ լինելով՝ ես հաճախ այցելում էի նրան: Նա բնակվում էր Պեռայի վրա, իսկ ես՝ Շիշլի, մի ֆանի հարուստ ընտանիքներում երեխաների մարի դաս էի տալիս եւ վերադարձիս անողայման լիցի հանդիմելի սիկին Սառֆին: Այնպես դասալուց, որ ես մի ֆանի օր չկարողացա իրեն տեսնել: Երբ եկա, նա հարձակվեց վրաս, լուս վրդովված, կարող եմ ասել, մինչեւ անգամ՝ այլայլած: «Ի՞նչ է դասալուց, Հայկանուց»: «Ի՞նչ լիցի դասալուց, ո՞ր ես, ջանիկա, ո՞ր ես, ես խայտառակվեցի, խայտառակվեցի», բացականցեց նա եւ սկսեց դասալուց, թե ինչպես մեկ ֆանի օր առաջ Հ. Թումանյանը, նոր եկած Պոլսի, իրեն այցելության եկած է: Թումանյանի այդ անողայման ծեսը նորա վրա լուս եւ ազդել եւ զարմացրել մեծ հաճույք դասալուց ընկելով նրան:

Նախ 3 ԱՆ

ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆՆ ՈՒ ՆՐԱՆԻՉ ՆԵՏՈՆ

ճում իրար կոկորդ կրծող գրողները՝ ժողովրդային, լայնածիր, մտալուրավառի բերեցով ու վանդակավոր շարժումով, մեղմաբար վարժված, ճանաչող և կրթիչ էջերն ակնածանով թերթը ու դառը հառաչ արձակող: Նրանք բոցաբուռն էություն ունեցան, գովեցին մաթեմատիկական գրիչը, ամենատեսալից ու զգայուն հոգին: Շատերը չգիտեին, նոր իմացան, որ գրողների միության նախկին ղեկավարն այդքան շարժվել է ու իր լուրջ մասնաճանաչող մասին թուղթ ու թանափով գրել, գրածները դառնալով գրողներում: Ինչ իմանաս, հանկարծ ու մի օր, մի հարմար դեպքում, հիշեցին ու սղարան սարան գրածները: Այդպես էլ եղավ: «Սոփիստիկ քոթի առջև» ու «Ես ես եմ» ժողովածուները դարձան, որ Հրանտ Մաթեմատիկայի ու ժողովրդի գլխին եկածից իր դասընթաց էր փակել, ցավն ու մտաբանությունը ու կծիկ դարձրել, բայց գրել է ու գրել: Երբ Հրանտ Մաթեմատիկայի մահացավ, 2002-ի դեկտեմբերի մի ցուրտ օր էր՝ 18-ը: Վերջին հրատեղած խումբ-խումբ հավաքված մեր մտավորականներն ու արվեստագետներն իրար մեջ սասցին կարգին գրողներից մնացին Աղասին ու Ջեյրոնցյանը: Հրանտի մահից հետո ի՞նչ են ասել: Հրանտ Մաթեմատիկայի մտերույ առկա շայասանում ոչ մի գրական մրցանակ չի ստացել: Նա Հայաստանի իր երկիրն էր համարում. դրանից էին բխում նրա լուրջությունն ու ինքն իր մեջ դաստիարակված լինելը: Իր երկրում կատարվող ամեն ինչը նա կիկլո-

դան աչքով էր տեսնում, սրված զգայարաններով զգում. թե ֆնանդատում էր, ֆնանդատում էր արժեք գալից ու անախ սիրուց: Սովետական գրաֆանության ժամանակներում ասելիքը տղաբաններում դրոճող գրաֆանությունից ձերբազատված ժամանակներում զեղարվեստական արձակը հաճախ փոխարինել է հրատարակախոսությամբ: Ժամանակի սազմադրումն ու վստահությունը դա էին թելադրում: Երկիրն ու ազգը մասնակցի արանով հոսում-թափվում էին չգիտես թե ուր: Մաթեմատիկայի փոխվել էր. նրա լուրջությունը փառացել, ոչ այն էր սարակազմի, ոչ այն էր բռնկվելուն նախորդող ամբողջիկ էր վերածվել: Այն, ինչն անվանում էին նոր ժամանակներ, նրանը չէին, դեմ էին նրա սկզբունքներին, կերպին ու տեսակին: Բանաստեղծ **Խաչիկ Մանուկյանը** իրեն է. «Մի անգամ փողոցում մի կնոջ տեսանք՝ երեսայի ձեռքը բռնած գնում էր: Նայեց Հրանտ Մաթեմատիկայի նրան ու ասաց՝ քո սերունդը միայնակ կին տեսավ, ինչ, բարեբախտաբար, ոչ: Այսուհետև միայնակ կինն ու միայնակ մայրը սովորական երևույթ են դառնալու»: Հրանտ Մաթեմատիկայի իր օրը լուրջ կատարվող ամեն ինչին էր ուշադիր, ամեն ինչն էր անց կացնում իր հոգու ու սրտի միջով. դրա համար էլ նրա սիրուն ու հոգին չհիմնացան: Նա նոր ժամանակների վարժարարին, ցածրագույն արժեքաբանակարգին արձագանքեց՝ չհարմարվելով ու չհանդուրժելով, նախ կռիվ չալով ինքն իր հետ: Իր երկիրն ավարտեց 2002-ի դեկտեմբերի 18-ին, բայց օտարերկրյա էր, ֆանի դեմ նրա կերպարը կենդանի է մեր հիշողության մեջ:

15 տարի է անցել Հրանտ Մաթեմատիկայի մահից: Իսկ մահից երկու տարի առաջ նա դեռ գրողների միության նախագահ էր: Հրանտի համագումարն էր: 300-400 գրողներ, որ մինչ այդ հազվադեպ էին մտնում միության շենք, առավել են՝ դահլիճ, խոնավ էին դառնում սակ ու միջանցքներում: Լրագրողներն ակնկալում էին ինտերգային, թե՛ համագումար, որովհետև դրա նախադրյալներն ակնհայտ էին: 4 տարի գրողների միությունը ղեկավարած Հրանտ Մաթեմատիկայի հայտարարել էր, որ թեկնածուներն այլևս չի դնելու: Դրանից գրողներն ակնկալեցին, խումբ-խումբ իրենց թեկնածուներին էին առաջադրում, ավելի ճիշտ՝ ոչ թե առաջադրում, այլ առաջ բերում՝ մյուսների վրա ցեխ օղորդելով ու գրողական օժիտ բառադասարով հայտնելով: Բանը հասավ ծեծկոտուխի՝ էլ գող փիսո, էլ ֆաշալ շուն...Այդ օրը հիշողներից ոմանք տեղ ուղիղ օրի մարդ օրից մի օր գրիչը ձեռքիցն են վերցրել ու երկու տոկոս գրել, դիտարկել հիմա ամոթից կարմրել: Այդ օրը տեղ գրի մարդկանց ձեռքներին գեղ լինել, ոչ ոք գրողների միությունից կենդանի դուրս չէր գա: Սողոմոնյան... Մի ֆանի ժամ տեղը հակամարտությունը հանկարծ բեկանվեց օդում հնչած մի դարձ հարցից՝ որտեղ է Հրանտը: Երբ մի օր մի վայրկյան օդում փառացան, բուժերանգի դեպ դուրս դրած հայտնաբերվեց կես ճանկին մնացին, բռնկված զայրույթը ոմանց կոկորդում մնաց, բայց հարաբերական ան-

Մանվել ՄԻԿՈՅԱՆ

Վանաձոր

ժամանակակից հայ գրականության մասին լուր է գրվել եւ խոսվել՝ սրամազծորեն հակառակ տեսանկյուններով: Նրանցից ոմանք ասում են, որ ժամանակակից հայ գրականությունը չկա՝ երեւի նկատի ունենալով հենց իրենց ստեղծածը՝ զուրկ գեղարվեստական արժանիներից: Լուրջ հիմքեր ունեն այն մարդիկ, ովքեր դիտարկում են, որ այսօր Հայաստանում ստեղծվում են գրական բարձրագույն գործեր, որոնց մի մասը կարող է ներկայանալ լինել նաեւ արժանահամայն երկրներում: Երես է, այսօր կան արձակագիրներ, ովքեր չեն կարողանում դասնված գրել, այլ գրում են դասնություններ, որոնք կարելի է ազատ ժամանակ դասնել հարազատներին, ընկերներին, բայց ոչ երբեք տղաքրել: Կան բանաստեղծներ, այդ թվում՝ նաեւ երիտասարդ, ովքեր ոչ մի կերպ չեն կարողանում դուրս գալ հին եւ ծեծված նեյմիների սարդոսայնից: Սակայն եւ ավագ, եւ միջին, եւ երիտասարդ գրողների մեջ կան այնպիսիները, ովքեր նոր խոսք են ասում, ունեն վառ երեւակայություն, դասկերային ինքնաստի մտածողություն, կարողանում են ամեն գործի հիմքում դնել նոր գաղափար, որը հաջողությամբ կյանքի են կոչում: Իսկ երիտասարդների շրջանում խրախուսվում է նոր խոսք ասելու հավակնությունը, որը հաճախ ժախի է սղարակող արդյունք: Նաեւ նրանց վրա դեմ է հենվել մեր գրականության արժանավոր դեմքերն արժանահամայն գրականացնելու համար: Բոլորին է հայտնի, որ այդ նմաստակը

Ո՞Ւ Է ՏԵՐԸ...

անհրաժեշտ է որոշակի ներդրումներ կատարել: Որոշ, նույնիսկ ոչ զարգացած ԱՊՀ երկրներում այդ գործառնությունը կատարում է դասնությունը, իսկ մեր երկրում այս առումով սկսվել է հետընթացը, որը հուշում է՝ մոտակա տարիներին չդեմք է առաջընթացի հույսեր ունենանք: Նախկինում դասնությունը որոշակի ներդրումներ էին կատարում ժամանակակից գրականության հրատարակման համար, որն այսօր գրեթե վերացված է: Գրողներն այլևս դասնությունված չեն զգում այս առումով, որովհետեւ տեղ մոտակայի իրենց գրերը վաճառելու եւ տղաքրական ծախսերը հոգալու հույս ունենան, ի վիճակի չեն նախնական ներդրում անելու: Հայաստանի գրողների միությունը եւս հնարավորություն չունի զսնելու այնպիսի հովանավորներ, ովքեր կֆինանսավորեն արժանավոր հայ գրողների գրերի տղաքրության եւ այլ լեզուներով թարգմանելու եւ տարածելու ծախսերը: ՀԳՄ նախկին եւ ներկա նախագահները ջանք չեն խնայել այս հարցերը լուծելու համար: Օտար լեզուներով տղաքրվել են հայ արձակի եւ դեմքի թաղանթով անթղթողներ, որոշ գրողների առանձին գրեր, սակայն հարցը լիարժեք լուծում է դաժանում: Մարգարտարի ֆինանսական հարցերը լուծելու «դասնականությունը» երկար ժամանակ դրված է Գագիկ Ծառուկյանի վրա: Չենք ժխտում սղորդի սկսյալական նշանակությունը, որով նույնպես մեր երկիրը ներկայանում է

աշխարհի ամենաբարձր ստուգատեսներում՝ ճանաչելի դարձնելով Հայաստանը: Սակայն մշակույթ ասելով դառնում ենք արձակաբանական նկատի ենք ունեցել գիր ու գրականությունը: Որեւէ մեկը չի ասում Կոլումբիան հայրենիքն է այսինչ բռնցքամարտիկ, ում հուժկու հարվածից հետո հակառակորդի քից արյուն է եկել: Բոլորն ասում են՝ Կոլումբիան Գաբրիել Գաբրիա Մարկետի հայրենիքն է, Անգլիան՝ Շեքսպիրի, Ամերիկան՝ Սեյնթիերի եւ Ալեն Գինզբերգի, Իտալիան՝ Սերվանտեսի եւ այլն: Իսկ ո՞ւմ հայրենիքն է Հայաստանն այժմ: Կան անուններ, ովքեր հավակնում են լիարժեքներն ներկայացնելու մեր երկիրը: Այդ դասնառնով տեղեկությունը տեղ չի կանգնում, ուրեմն դեմք է զսնել հայ գրականության Գագիկ Ծառուկյանին՝ այդ դասնականությունը դնելով հայ միլիարդատերից մեկի վրա: Ցանկության դեմքում դա հնարավոր է անել, ուղղակի դեմք է մշակել այդ ցանկությունն առաջացնելու ուղիները: Իռլանդացի գրող Բենդան Բենն ասել է. «Իսկական գրող չդեմք է արդարացի դեմքության հույսերը»: Երեւի մեր երկրի տեղը սխալ են հասկանում այս արժանահամայնությունը: Եթե գրողն անդրադառնում է նաեւ երկրի թերություններին, ի տարբերություն ինքնուրուի՝ նա մեծադեմք ներդրում է այդ թերությունների վերացմանը, հետեւաբար՝ երկրի զարգացմանը: Հենց այս դասնառնով դեմք է տեղ կանգնել այդ գրողներին:

Տոկհաննես Թումանյանը եւ Հայկանուց Մառքր մի անսխող հուշագրության մեջ

Անուշ, Հ. Թումանյանը, իմանալով որ նա թերթի խմբագիր է, հետաքրքրվել է իր դասնին է համարել զնալ նրա մոտ: Հայկանուց Մառքր, ըստ արեւմտյան սովորության, ամբողջադեմք մի փոքրիկ, սեւ սուրճ է հյուրասիրում Հ. Թումանյանին: Մեր դեմքը վարժված չէ սեւ սուրճ խմելու ամեն վայրկյան, ուստի մերժում է: Հայկանուցը լուրջաբար ընդունում է անմիջադեմք մի օտարակցի սիրող: Թումանյանը այդ էլ չի խմում, եւ երբ Հայկանուցը դիտարկում է, նա անկեղծորեն դասնահամայն է. «Բայց ես ծարավ չեմ, ֆիկին»: Այդ է, որ այդ անսխող վրդովեցնում է Հայկանուցին, եւ նա անընդհատ ինձ հարցնում էր. «Ախ, ըստ, ըստ, ի՞նչ դիտարկ հյուրասիրելի, ամոթով մնացի, ախ, ինչո՞ւ չեկար, ուր ըստի, թե ձեզ մոտ ինչդեմք կհյուրասիրեն մեկը»: Ես նրան հանգստացրի՝ ասելով, թե ինչդեմք նա ինքը, այնպես էլ Հ. Թումանյանը, ոչ մի կարեւորություն չի տա հյուրասիրության թերություններին:

- 1. Իրականում՝ «Նոր լուր»:
2. Վահան Թոփչյան (1880, Կ.Պոլիս - 1954, Կարս):
3. Հեղինակին հայտնի չէ, որ Մառքրը վաթսուներորդ տարի առաջ մեկ այլ լուրջադասարանի՝ Էլիտիս Կեսարացյան (1830, Կ.Պոլիս - 1913, անդ), 1861 թվականին Պոլսում հրատարակել է «Կիթառ» դասնականը:
4. Սիմոն (Չառլեյ Ասատուր, 1863, Կ.Պոլիս - 1934, անդ):
5. Չառլեյ Եսայան (1878, Կ.Պոլիս - 1943):
6. Նշան Թեփկաբաբյան (1893, Կ.Պոլիս - 1972, Փարիզ):
7. Գետրոգ Կառվարենց (1892, Կ.Պոլիս - 1946, Վենիս):
8. Ալեքսանդր (1859-1919) իրականում ավարտագիր էր:
Հրատարակումը ԱՐԾՊԻ ԲԱՆՏՈՒՅՑԱՆԻ